

KARLOVA UNIVERZITA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Magdalena Fifková

**ROZHODOVÁNÍ SOUDU
O VÝCHOVĚ NEZLETILÉHO DÍTĚTE**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Datum vypracování práce (právní stav ke dni): 27. 11. 2012

Praha, listopad 2012

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 28. listopadu 2012

.....
Magdalena Fifková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za odborné vedení při psaní této diplomové práce a za její cenné připomínky. Dále bych ráda poděkovala doc. JUDr. Sentě Radvanové, Csc. za její vstřícnost a odborné rady, které mi poskytla. V neposlední řadě chci poděkovat JUDr. Marii Křihové, opatrovnické soudkyni obvodního soudu pro Prahu 3, za čas, který mi věnovala během mé letní praxe u soudu, za získané znalosti a za obětavou pomoc a konzultace týkající se aplikační praxe opatrovnických soudů.

OBSAH

I. ÚVOD	1
II. OBECNÁ VÝCHODISKA PROBLEMATIKY ROZHODOVÁNÍ SOUDU O VÝCHOVĚ NEZLETILÉHO DÍTĚTE.....	3
Pojem výchova nezletilého dítěte	3
Zájem dítěte jako klíčové hledisko	4
Rodičovská péče o dítě	5
Náhradní péče o dítě	8
III. ROZHODOVÁNÍ SOUDU O VÝCHOVĚ NEZLETILÉHO DÍTĚTE	11
A) Obecná charakteristika řízení ve věcech péče soudu o nezletilé	11
Subjekty řízení	13
Předběžná opatření.....	16
Zahájení a průběh řízení	17
Rozhodnutí v řízení.....	20
Náklady řízení.....	20
B) Rozhodování o výchově dítěte v rámci rodičovské péče	22
Společná výchova	28
Střídavá výchova	29
Individuální výchova jednoho z rodičů	33
C) Rozhodování o výchově dítěte v rámci náhradní péče	36
Svěření do výchovy jiné fyzické osoby	36
Pěstounská péče	39
Individuální poručenství	43
Ústavní výchova	44
D) Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí	47
IV. SHRNTÍ	49
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	51
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52
ABSTRAKT	54
ABSTRACT	55

I. ÚVOD

Nezletilé dítě je z pohledu mezinárodních dokumentů o lidských právech nazíráno jako bezbranná a zranitelná lidská bytost vyžadující zvláštní péči a ochranu ze strany společnosti a státu. Již Všeobecná deklarace lidských práv¹ z roku 1948 proklamuje, že „dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc“. Podobně Mezinárodní pakt o občanských a politických právech² z roku 1966 hovoří o právu dítěte na „takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu“. Prvním mezinárodním dokumentem, který upravoval výlučně práva dítěte, byla pak Deklarace práv dítěte³ z roku 1959, která vychází z toho, že „dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm“.

Dítětem se v kontextu těchto mezinárodních dokumentů rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Takto dítě definuje čl. 1 Úmluvy o právech dítěte (přijaté Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 a publikované pod č. 104/1991 Sb., dále jen „Úmluva o právech dítěte“). Podle stávající české právní úpravy se zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku věku, před dosažením tohoto věku jen uzavřením manželství.⁴ Právo tedy dítě definuje chronologicky, věkem zletilosti, který stanovují právní předpisy jako společenskou konvenci.⁵

Nejvyšší ochranu, pokud jde o jeho práva, poskytuje nezletilému dítěti soud. Do jeho výlučné pravomoci je proto zákonem svěřeno rozhodování v nejzávažnějších otázkách výkonu práv a povinností k nezletilému, ať již jde o oblast práv osobní, či majtkové povahy. Soudci tak zákon svěřuje rozhodování v jakékoli věci týkající se výkonu rodičovských práv a povinností, jakož i práv nezletilého dítěte.⁶ Protože však tyto vztahy mají ryze soukromoprávní charakter a jsou významnou součástí

¹ Všeobecná deklarace lidských práv přijatá Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948

² Mezinárodní pakt o občanských a politických právech přijatý Valným shromážděním OSN dne 19. 12. 1966, publikovaný pod č. 120/1976 Sb.

³ Deklarace práv dítěte přijatá Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1959

⁴ § 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁵ WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2012, s. 662

⁶ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 95

nedotknutelného soukromí fyzické osoby, soud do těchto vztahů může zasahovat pouze tehdy, vyžaduje-li to ochrana, resp. zájem nezletilého dítěte.

Soudce je osobou, která může mít, a v praxi často také má, velký vliv na osud nezletilého dítěte a jeho budoucnost. Nesporně tomu tak je, rozhoduje-li soudce o výchově nezletilého dítěte, resp. o jeho výchovném prostředí, ať již v rámci rodičovské péče, nežijí-li jeho rodiče spolu, nebo v rámci náhradní péče o dítě, pokud dítě z nějakého důvodu nemůže žít ani s jedním z rodičů. Z povahy rozhodovací činnosti ve věcech týkajících se nezletilých dětí a z mezinárodních úmluv upravujících práva dítěte vyplývá, že soud v obecné rovině plní dvě role, vystupuje totiž jako autoritativní orgán upravující poměry nezletilého dítěte a zároveň také jako ochránce nezletilého dítěte a jeho zájmů.⁷

Právě touto problematikou, tedy rozhodováním soudu o výchovných poměrech nezletilého dítěte, se zabývá má diplomová práce. Cílem této práce je nejprve nastínit teoretická východiska, která tvoří základ pro rozhodování soudu, a následně zmapovat celou oblast rozhodování soudu o výchově nezletilého dítěte, od obecných charakteristik řízení, přes jednotlivé druhy řízení o výchově nezletilého dítěte, až po specifika soudního výkonu rozhodnutí v těchto věcech, a zmínit též některé aktuální problémy v soudní praxi.

Hmotněprávní úprava této problematiky je obsažena zejména v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o rodině“ nebo „ZoR“), procesněprávní problematika pak v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“ nebo „OSŘ“). Tyto dva právní předpisy jsou tedy pro mou práci stěžejní.

Je třeba zmínit, že soud je spolu s rozhodnutím o výchově nezletilého dítěte zároveň v zásadě vždy povinen rozhodnout též o výživě tohoto dítěte. S ohledem na omezený rozsah práce však tuto problematiku ponechávám zcela stranou, neboť by vzhledem k bohaté rozhodovací praxi soudů mohla být samostatným tématem diplomové práce.

⁷ KORNEL, M. Soudce a rozhodování o nezletilém dítěti. In LAVICKÝ, P., SPÁČIL, J. (ed.). *Macurův jubilejní památník. K nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2010, s. 231 a násl.

II. OBECNÁ VÝCHODISKA PROBLEMATIKY ROZHODOVÁNÍ SOUDU O VÝCHOVĚ NEZLETILÉHO DÍTĚTE

Pojem výchova nezletilého dítěte

Pojem výchovy zákon nikde blíže nedefinuje a navíc z celkového kontextu právní úpravy vyplývá, že jej používá i v různých významech. V širším slova smyslu je výchova chápána jako součást rodičovské zodpovědnosti ve smyslu ustanovení § 31 odst. 1 ZoR a znamená rozhodování o dítěti v tom rámci, v jakém o sobě dítě nemůže rozhodovat samo. Ze skutečnosti, že rodič má právo a povinnost dítě vychovávat v tomto širším smyslu slova, je pak tradičně vyvozována řada dílčích oprávnění, zejména právo řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled, právo mít dítě u sebe, určit místo pobytu dítěte a právo stýkat se s dítětem, jestliže nežije s rodičem ve společné domácnosti. V rámci těchto oprávnění mohou rodiče též svěřit dítě do osobní péče třetí osoby nebo jej umístit v ústavu, aniž by se tím však zbavovali zodpovědnosti za jeho výchovu.⁸

Naopak v užším slova smyslu je třeba pod pojmem výchova rozumět právě otázku osobní, fyzické péče o dítě, bezprostřední zajišťování jeho potřeb bez ohledu na výkon rodičovské zodpovědnosti. Tento význam má zákon na mysli tehdy, pokud hovoří o „svěření dítěte do výchovy“ (např. svěření do výchovy jednomu z rodičů nebo svěření do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče). O výchovu v tomto užším smyslu jde též tehdy, pokud zákon hovoří o pěstounské péči (zde však důsledně užívá pojem „péče“) nebo o výchově institucionální, tedy ústavní.⁹

Nelze pominout, že zákon často používá ve stejném významu jako pojem „výchova“ (dle výše uvedeného vymezení) i pojem „péče“ o dítě. Současná legislativa používání těchto pojmů sice vzájemně blízkých, ale nikoli významově totožných, zatím dostatečně neupřesnila. V teorii je pojem péče o dítě dnes chápán jako pojem nadřazený, jehož součástí je i výchova dítěte (dá se říct, že i intuitivně člověk chápe pojmy „péče o dítě“ a „výchova dítěte“ trochu rozdílně). Zákon však tyto dva pojmy užívá v různých souvislostech podle potřeby, aniž by tím chtěl vyjádřit nějaký rozdíl

⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 223-225

⁹ Tamtéž, s. 226

mezi nimi.¹⁰ V některých konkrétních použitích jsou tedy, zdá se, tyto dva pojmy vzájemně zaměnitelné, znamená totéž, řekne-li se „svěření do výchovy“ a „svěření do péče“ a stejně tak „náhradní rodinná péče“ a „náhradní rodinná výchova“. Podle mého názoru je však pojem péče v tomto ohledu přesnější, osoba, již je dítě svěřeno do výchovy je totiž povinna o dítě celkově pečovat, pečovat též o jeho zdraví, jeho tělesný i duševní vývoj, zajišťovat jeho potřeby, nejen dítě vychovávat (ve smyslu výchovně na něj působit). Zákon však užívá oba pojmy, přičemž pojem výchova častěji, a je třeba ctít literu zákona.

Pokud se mluví o rozhodování soudu o výchově dítěte, je tím tedy myšlena výchova v užším slova smyslu, v této práci pak zejména rozhodování o výchovném prostředí dítěte, o tom, jaká konkrétní osoba (příp. zařízení) má o dítě osobně pečovat a rozhodovat o jeho každodenních běžných věcech.

Zájem dítěte jako klíčové hledisko

Podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, která upravuje základ jeho právního postavení, musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány, zájem dítěte. Požadavek vždy sledovat zájem dítěte (vyjádřený případně též termínem „blaho“ dítěte) se prolíná prakticky celou právní úpravou rodinných vztahů, proto je tento princip řazen odbornou literaturou k základním principům rodinného práva.¹¹

Tento pojem často obsahují i konkrétní právní normy, nikde však nevymezují, co je pod ním třeba rozumět a také jej užívají v různých souvislostech. Obsah pojmu tedy vždy závisí na konkrétním případě, a je vymezen až při aplikaci určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte.

Z hlediska rozhodování soudu o dítěti může mít zájem dítěte různý význam. V určitých případech je zájem dítěte nezbytnou podmínkou pro to, aby soud mohl v dané věci rozhodnout. Existence obecně formulovaného zájmu dítěte je tu rozhodující pro jednání soudu, jinak by šlo o neoprávněný zásah do sféry soukromí. Zjištěním, že rozhodnutí je v zájmu dítěte, však zároveň vzniká povinnost soudu zasáhnout do

¹⁰ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 123

¹¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 17 a násl.

poměrů dítěte a upravit je (formulace těchto ustanovení zní např. „vyžaduje-li to zájem dítěte“, „je-li to v zájmu dítěte“). Vedle toho existuje skupina případů, kdy je zájem dítěte jednou z okolností, která rozhodnutí soudu ovlivňuje (např. „soud přihlédne zejména k zájmu dítěte“).¹² Co konkrétně je v daném případě „v zájmu dítěte“ je pak na úvaze soudu.

Rodičovská péče o dítě

V oblasti péče o dítě má rodina stále nezastupitelnou funkci. Rodina je jedním z nejstabilnějších společenských útvarů, sociální skupina plnící funkci výchovného prostředí, jež formuje postoje dítěte k sobě samému, k jeho blízkým a ke světu. Výchova dítěte v rodině předurčuje jeho osobnostní vývoj, orientuje ho na určité hodnoty, poskytuje mu podporu, a tím mu předává sociální dovednosti, bez nichž se ve svém životě neobejde. Dítě se v rodině učí mimo jiné porozumět kultuře své společnosti, chápat základní pravidla sociálního života a základní způsoby správného chování, učí se, co smí a co nesmí. Rodina je tedy nejvlivnějším socializačním faktorem.¹³

Všechna ustanovení platných právních předpisů vycházejí z toho, že rodiče a rodinná výchova zaujímají první místo ve společenském i právním postavení dítěte. Úmluva o právech dítěte chápe rodinu jako přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí a v čl. 7 zakotvuje právo každého dítěte na péči rodičů. Stejně tak Listina základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., dále jen „Listina“) v čl. 32 určuje, že dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči a naopak právem rodičů je péče o děti a jejich výchova. Zákon o rodině pak zdůrazňuje postavení rodičů tím, že konstatuje jejich rozhodující úlohu ve výchově dětí (§ 32 ZoR).¹⁴ Zákonodárce se zněním tohoto ustanovení snaží vyjádřit mimo jiné i to, že v situaci nejrůznějšího působení na dítě z vnějšího světa má rodič být pro dítě prvkem stability, člověkem, který především působí na jeho citový,

¹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 18-19

¹³ WESTPHALOVÁ, L. Základní východiska pro studium rodiny z pohledu práva. In WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. (ed.). *Pocťa Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha, ASPI - Wolters Kluwer 2009. s. 595 a násl.

¹⁴ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 99

rozumový i mravní vývoj.¹⁵ Z toho důvodu by měli rodiče také být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.

Ze samotné skutečnosti biologického poměru mezi rodiči a dětmi vyplývá určitý okruh práv a povinností, které jsou obsahem jejich vzájemného vztahu a regulované normami rodinného práva. Nejdůležitější práva a povinnosti rodiče k jeho nezletilému dítěti jsou zahrnuty pod institut rodičovské zodpovědnosti, který byl do právního řádu vnesen tzv. velkou novelou zákona o rodině v roce 1998 (zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině). Ustanovení § 31 odst. 1 ZoR rodičovskou zodpovědnost vymezuje jako souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, při zastupování nezletilého dítěte a při správě jeho jmění. Péče o nezletilé dítě pak podle tohoto ustanovení zahrnuje zejména péči o jeho zdraví a jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Většinou jsou tato rodičovská práva zároveň povinností a působí recipročně (např. rodič má právo dítě vychovávat, ale zároveň povinnost tak činit; naopak dítě má nejen právo na rodičovskou výchovu, nýbrž i povinnost se rodičovské výchově podrobit, pokud neodporuje zákonným požadavkům).¹⁶

Rodičovská práva a povinnosti plynou přímo ze zákona (ex lege). Toto zákonné pravidlo nemohou rodič ani dítě ze své vůle ovlivnit. Zákon nepřipouští, aby se rodič právně vzdal svých rodičovských práv, může se pouze vzdát svých práv fakticky tím, že dá souhlas k osvojení dítěte. Rodiče nemohou svá práva a povinnosti ani převést na třetí osoby nebo s nimi jiným způsobem disponovat. Na druhé straně rodič nemusí všechna svá práva a povinnosti vůči dítěti vykonávat osobně, ale může pověřit výkonem těchto práv, zejména osobní péčí o dítě, třetí osobu (typicky prarodiče, staršího sourozence).¹⁷

Aby mohl být rodič nositelem práv a povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti a vykonávat je, vyžaduje zákon způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.¹⁸ Na základě ustanovení § 34 odst. 3 ZoR však může soud konstitutivním rozhodnutím přiznat rodičovskou zodpovědnost v rozsahu omezeném na péči o dítě i nezletilému rodiči, pokud je starší šestnácti let a má pro výkon péče o dítě potřebné předpoklady. V těchto případech je tedy rodičovská zodpovědnost omezena jen na péči o osobu dítěte, nezletilý rodič není oprávněn dítě zastupovat nebo spravovat jeho jmění.

¹⁵ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 96

¹⁶ Tamtéž, s. 93

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 212

¹⁸ § 8 a 9 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Rodičovská zodpovědnost náleží zásadně oběma rodičům, pokud splňují všechny podmínky stanovené zákonem (§ 34 ZoR) a pokud soud neučinil opatření, kterým by výkon rodičovské zodpovědnosti omezil či jinak upravil. Oba rodiče jsou v tom případě jejími rovnocennými nositeli. Jestliže jeden z rodičů zákonné podmínky nesplňuje, náleží rodičovská zodpovědnost pouze druhému rodiči a v jeho osobě se práva a povinnosti z ní vyplývající soustřeďují. Pokud však zákonné podmínky nesplňuje ani jeden z rodičů, je třeba, aby soud dítěti ustanovil poručníka dle § 78 ZoR.

Při výkonu práv a povinností, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti, jsou rodiče dle ustanovení § 31 odst. 2 ZoR v první řadě povinni chránit zájmy nezletilého dítěte. Dále mají povinnost (a právo) řídit jednání dítěte a vykonávat nad ním dohled odpovídající jeho vývoji. Zákonnou povinností rodičů je tedy vychovávat dítě k pozitivnímu chování. Právní úprava nikterak neurčuje, jakými prostředky mají rodiče dítě vychovávat. Zákon jim pouze přiznává právo užít přiměřené výchovné prostředky tak, aby nebyla nijak dotčena důstojnost dítěte a nebylo jakkoli ohroženo jeho zdraví nebo tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Zároveň zákon rodičům ukládá povinnost postupovat při výchově dítěte demokraticky a brát patřičný ohled na jeho práva. Dítě není jen pasivním objektem výchovy, nýbrž subjektem právního vztahu mezi rodičem a dítětem, proto je v ustanovení § 31 odst. 3 ZoR zdůrazněno právo dítěte obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se jeho osoby.¹⁹

Vztah mezi rodiči a dětmi je do značné míry chápán jako soukromá záležitost rodičů. Právní úprava je založena na principu, že nikdo není oprávněn zasahovat do rodinných vztahů, pokud rodina ve vztahu k nezletilým dětem plní řádně všechny své funkce. Rodiče jsou však za výchovu svých dětí odpovědni společností. Proto pokud neplní svá práva a povinnosti, nebo je vážným způsobem porušují či zneužívají, je stát prostřednictvím svých orgánů oprávněn a povinen zasáhnout do tohoto vztahu, a v zájmu ochrany dítěte přijmout nezbytná opatření, která zákon připouští.²⁰ Nutno zdůraznit, že rozhodovat o právech a povinnostech rodičů a dětí, eventuálně jejich výkonu, je v souladu s judikaturou obecných soudů i Ústavního soudu ČR ve výlučné pravomoci soudu. Takový zásah, tedy omezení rodičovských práv nebo odloučení dětí

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 122

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 14-15

od rodičů proti jejich vůli připouští Listina pouze rozhodnutím soudu na základě zákona při respektování obecného pravidla užívání ustanovení o mezích základních práv, tj. tak, že bude šetřena podstata a smysl těchto ustanovení a nebudou zneužívány k jiným účelům, než bylo stanoveno (čl. 32 odst. 4 ve spojení s čl. 4 odst. 4 Listiny).²¹ Dle § 42 ZoR tedy pouze soud může učinit opatření, která zasahují do rodičovské zodpovědnosti. Může za splnění zákonem stanovených podmínek rozhodnout podle § 44 o pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti, o omezení rodičovské zodpovědnosti či v krajním případě o úplném zbavení rodičovské zodpovědnosti. Vedle toho platí, že též může jiným soudním rozhodnutím, které se rodičovské zodpovědnosti netýká přímo, rodičovskou zodpovědnost v určitém rozsahu fakticky omezit. Typickým případem je rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do náhradní péče.

Náhradní péče o dítě

Ačkoli je přirozená rodina chápána jako primární výchovné prostředí pro dítě a je ústavněprávně chráněna před zásahy ze strany státu, stále existují případy, kdy je zásah státu nezbytný. Existují děti, jejichž rodiče při plnění svého rodičovského poslání selhali a ohrožení dětí se stalo tak závažným, že je nutné je z dosavadního prostředí odebrat a zajistit jim náhradní péči. Na svět přicházejí též děti, kterým rodiče nejsou schopni nebo ochotni vytvořit výchovné prostředí již od počátku, a tyto děti žijí v náhradním prostředí již od svého narození (opuštěné děti). Skutečnost, že rodina v takových případech neplní svoje funkce, není vadou instituce rodiny jako takové, ale nedostatkem odpovědnosti, zkušeností a morální vyspělosti těch, kteří rodinu zakládají. Vedle toho jsou také děti, které se bez jakékoli viny na straně rodičů v důsledku jejich smrti a nedostatku širšího rodinného zázemí ocitly bez pomoci, a proto musí být vychovávány v náhradním prostředí (osiřelé děti).²²

Čl. 20 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje právo dítěte, které je dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo které v tomto prostředí ve vlastním zájmu nemůže být ponecháno, na zvláštní ochranu a pomoc ze strany státu. Stát je povinen zabezpečit takovému dítěti v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči. Zákon o rodině však pojem „náhradní péče o dítě“ obecně nepoužívá,

²¹ WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2012, s. 667

²² WESTPHALOVÁ, L. Základní východiska pro studium rodiny z pohledu práva. In WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. (ed.). *Pocita Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha, ASPI - Wolters Kluwer 2009. s. 595 a násl.

tento pojem se začal užívat až postupně v teorii a praxi pro případy, kdy bylo dítě svěřeno rozhodnutím soudu do péče někomu jinému než vlastnímu rodiči. Zákon o rodině v těchto případech pracuje s termínem „svěření do výchovy“ nebo „svěření do péče“, v souvislosti s ústavní výchovou pak „nařízení ústavní výchovy“.

Základním znakem náhradní péče je tedy to, že je dítě svěřeno do péče (resp. výchovy) někomu jinému, než alespoň jednomu z rodičů. Druhým znakem pak je, že je dítě do péče svěřeno soudním rozhodnutím, a že tedy nejde o výkon rodičovské zodpovědnosti (jak je výše uvedeno, rodiče sami mohou při výkonu svých rodičovských práv pověřit péčí o dítě jinou osobu jako náhradu za sebe, pak se však nejedná o náhradní péči o dítě v uvedeném smyslu).²³

Náhradní péče o dítě zajištěná státem by vždy měla být pojímána jen jako subsidiární řešení krize přirozené rodiny a primárně jako služba dítěti.²⁴ Zejména je nutné co nejpřesnější vymezení předpokladů jejího vzniku, protože právní úprava má na jedné straně zaručovat ochranu práv rodičů, jejichž výkon je zaručen ústavnou, na druhé straně však neméně též ochranu nezletilého dítěte a výkon povinností rovněž uložených ústavními předpisy v oblasti státní intervence.²⁵ Obecně platí, že odebrání dítěte z rodiny soudem a jeho umístění do náhradní výchovy by mělo být až nejkrajnějším řešením krize rodinněprávního vztahu rodiče a dítěte. Na základě takového soudního rozhodnutí dochází k faktickému omezení výkonu práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, zejména samozřejmě co se týče osobní péče o dítě.

Odborná literatura i praxe dělí náhradní péči o dítě na péči rodinnou (rodinného typu) a na péči ústavní. Mezi formy náhradní rodinné péče patří osvojení (§ 63 až 77 ZoR), svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 ZoR), pěstounská péče (§ 45a až 45d ZoR) a individuální poručenství, pokud poručník též osobně pečuje o dítě ve své domácnosti (§ 78 až 82 ZoR). Náhradní péče ústavní se pak dělí na prostou ústavní výchovu civilního typu (§ 46 ZoR) a výchovu ochrannou, která je ukládána na základě trestněprávních předpisů (§ 22 a § 93 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti

²³ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 123

²⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 277

²⁵ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 125

mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů).²⁶

V případě osvojení se jedná především o přijetí nezletilého dítěte do vlastní rodiny, tedy do náhradní rodinné péče, která ale ve svých právních důsledcích plně nahrazuje pokrevní vztah rodiče a dítěte. Díky tomu institut osvojení již přesahuje pojem náhradní rodinné péče, neboť jeho obsahem zdaleka není jen péče o osobu dítěte, ale jde především o statusový poměr, o změnu osobního stavu dítěte.²⁷ Také řízení o osvojení je v občanském soudním řádu upraveno odděleně od řízení o výchově nezletilého dítěte.

Rovněž účel ochranné výchovy je širší, než jen zajištění osobní péče o dítě. Ochranná výchova je výchovné opatření trestního charakteru, ukládané dle trestněprávních předpisů, a jejím hlavním účelem je vhodnou výchovou odstranit pro společnost nebezpečné následky zanedbané výchovy dítěte. Důraz je v tomto případě tedy kladen především na resocializaci nezletilého. Nápravy se má pak dosáhnout zejména tím, že se nezletilý delikvent umístí do jiného prostředí, kde má možnost se mimo jiné vzdělávat nebo získat pracovní kvalifikaci a díky tomu se po skončení ochranné výchovy lépe zařadit do společnosti.²⁸

Z výše uvedených důvodů se domnívám, že oba tyto instituty přesahují rámec zaměření mé diplomové práce a k objasnění jejich podstaty, obsahu a též procesní úpravy by bylo zapotřebí více prostoru. Proto se nadále v práci zaměřím pouze na zbývající čtyři instituty náhradní péče o dítě, tedy svěřením do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounskou péči, individuální poručenství a ústavní výchovu civilního typu.

²⁶ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha, C. H. Beck 1999, s. 125

²⁷ RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné 3. Díl čtvrtý: Rodinné právo*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2009, s. 109

²⁸ MACHÁČKOVÁ, L. *Formy náhradní péče o dítě podle zákona o rodině. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*. 2000, č. 2, s. 129-136.

III. ROZHODOVÁNÍ SOUDU O VÝCHOVĚ NEZLETILÉHO DÍTĚTE

A) Obecná charakteristika řízení ve věcech péče soudu o nezletilé

Soudní řízení o výchově nezletilého dítěte je jedním z druhů řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, které je upraveno zejména v ustanoveních § 176 a násl. OSŘ, v rámci zvláštních ustanovení o civilním soudním řízení. Nicméně ustanovení upravující řízení péče soudu o nezletilé lze najít napříč celým občanským soudním řádem, a je proto třeba zkoumat tuto úpravu komplexně.

Péči soudu o nezletilé je možné charakterizovat jako souhrnné označení pro řadu řízení týkajících se nezletilého dítěte. Jedná se o specifický druh řízení, jehož odlišnost spočívá zejména v tom, že každé nezletilé dítě požívá zvláštní ochrany ze strany státu a společnosti a základním cílem a smyslem řízení musí proto být právě ochrana nejlepších zájmů dítěte.²⁹ Úkolem soudce, který rozhoduje o záležitostech nezletilého, je tedy především přesně identifikovat, co konkrétně určuje zájem dítěte v projednávaném případě, a následně musí na základě provedených zjištění učinit rozhodnutí, které bude skutečně odpovídat zájmu dítěte, o kterém je rozhodováno. S tím souvisí požadavek mimořádně kvalitního odůvodnění v těchto věcech, které by mělo přesně identifikovat, co soudce pro své rozhodnutí považoval za důležité.³⁰

Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé mají různý předmět, který obvykle navazuje na některé ustanovení zákona o rodině. Patří sem mimo řízení o výchově např. řízení o výživě nezletilého dítěte, o styku rodičů s dítětem, o omezení, zbavení nebo naopak přiznání rodičovské zodpovědnosti a řada dalších řízení. Vymezit všechny záležitosti péče soudu o nezletilé není možné taxativním výčtem, neboť představují mnohotvárnou činnost soudu.³¹

Odborná literatura řadí řízení ve věcech péče soudu o nezletilé mezi typická nesporná řízení.³² V nesporných řízeních obecně není předmětem spor o právo, nýbrž úprava právních vztahů, které sice spadají do soukromoprávní oblasti, ale existuje

²⁹ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 499

³⁰ KORNEL, M. Soudce a rozhodování o nezletilém dítěti. In LAVICKÝ, P., SPÁČIL, J. (ed.). *Macurův jubilejní památník. K nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2010, s. 231 a násl.

³¹ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 377

³² K pojmu nesporné řízení viz WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 357 a násl.

veřejný zájem na tom, aby jejich vznik, změna nebo zánik nebyl ponechán jen na vůli jejich subjektů a byl vázán na autoritativní rozhodnutí státního orgánu.³³ V řízení ve věcech péče soudu o nezletilé tedy soud neřeší spor mezi účastníky, ač by se tak podle chování účastníků někdy mohlo zdát, ale jde o úpravu jejich poměrů, v tomto případě poměrů k nezletilému dítěti. Soud v řízení upravuje právní vztahy mezi účastníky do budoucna. Samozřejmě to, že se jedná o nesporné řízení, neznamená, že by účastníci tohoto řízení nemohli mít odlišné, či přímo protichůdné názory a představy tom, jak má být rozhodnuto, a také často mají. Tento pojem jen reflektuje skutečnost, že účastníci nesporného řízení mezi sebou nemají žádný právní spor.

Zvláštností ve věcech péče soudu o nezletilé je též to, že pro všechny věci týkajících se jednoho dítěte, o nichž rozhoduje soud, je veden pouze jeden spis, založený při zahájení první věci a zahrnující všechna řízení, co se kdy o dítěti vedla. Pokud je rozhodnutí za život dítěte více, pak takový spis „putuje“ s dítětem až do jeho zletilosti. Spisová značka zůstává po celou dobu jediná a jednotlivé věci jsou ve spise označeny tzv. senátními položkami, z nichž každá má své číslo. Zpravidla je tento jeden spis veden také zároveň pro všechny děti stejných rodičů. Účelem tohoto postupu je zajištění toho, aby všechna významná rozhodnutí týkající se dítěte (nebo dětí týchž rodičů) byla z důvodu jejich provázanosti soustředěna v jednom spise, který by dal kompletní přehled o řešení všech záležitostí nezletilého řešených dle § 176 OSŘ, což má zásadní význam pro stabilitu právního postavení nezletilých dětí.³⁴

V praxi se lze setkat s tím, že řízení ve věcech péče o nezletilé bývá běžně označováno též jako „opatrovnické řízení“. Toto řízení totiž vždy vede soudce ze specializovaného oddělení soudu, tzv. opatrovnického oddělení (opatrovnický soud). Opatrovnické řízení tedy v tomto smyslu není chápáno jako řízení o ustanovení opatrovníka, nýbrž jako řízení vedené opatrovnickým soudem (řízení, ve kterém vždy alespoň jeden z účastníků musí být zastoupen opatrovníkem, protože je nutné z nějakého důvodu zajistit vyšší ochranu jeho práv, patří sem dále např. řízení o způsobilosti k právním úkonům a další).

³³ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 360

³⁴ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 505

Subjekty řízení

Věcně příslušným k řízení ve věcech péče o nezletilé je v prvním stupni okresní soud dle § 9 odst. 1 OSŘ a ve věci jedná a rozhoduje dle § 36a odst. 2 OSŘ samosoudce (označovaný občanským soudním řádem jako předseda senátu, i když rozhoduje sám).

Místně příslušným je soud, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště na základě dohody rodičů, rozhodnutí soudu nebo jiných rozhodujících skutečností. Jedná se o výlučnou místní příslušnost dle § 88 písm. c) OSŘ. Určujícím hlediskem je tedy bydliště dítěte, které ale nemůže být stanoveno např. jen jedním rodičem bez dohody s druhým. V praxi se tak může stát, že okolnosti rozhodné pro určení místní příslušnosti nejsou zřejmé a v tom případě by měl převážit zájem dítěte na rychlosti rozhodování soudu nad zákonem vymezenou místní příslušností. Ustanovení § 177 odst. 1 OSŘ proto umožňuje zakročit tomu soudu, v jehož obvodu se nezletilý zdržuje, a věc postoupit příslušnému soudu, až to bude možné.

Vedle toho se v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé uplatňuje zvláštní institut upravený v ustanovení § 177 odst. 2 OSŘ, tzv. přenesení příslušnosti. Tento institut spočívá v tom, že místně příslušný soud může přenést příslušnost na jiný soud, jestliže se změni okolnosti rozhodné pro určení příslušnosti, a zároveň je to v zájmu nezletilého. Jde vlastně o výjimku z obecné zásady vyjádřené v § 11 odst. 1 OSŘ, podle níž jsou až do skončení řízení pro určení příslušnosti rozhodné okolnosti, které tu byly v době jeho zahájení (tzv. perpetuatio fori neboli zásada trvání soudní příslušnosti). Protože, jak bylo výše uvedeno, v zájmu stability je pro nezletilého veden jeden soudní spis pro všechna řízení, funguje tato zásada trochu odlišným způsobem, nežli v jiných řízeních. Je-li místní příslušnost soudu pro řízení péče o nezletilé jednou určena, zůstává tento soud místně příslušným i v případě, že dojde ke změně podmínek, které tuto příslušnost založily, a to i pokud dojde ke změně těchto podmínek mezi ukončením jednoho a zahájením druhého řízení ve věcech nezletilého. Neboť je však nepochybně v zájmu nezletilého, aby o jeho poměrech rozhodoval soud, v jehož obvodu fakticky bydlí, zákon stanoví právě možnost přenesení místní příslušnosti na jiný soud.³⁵

Výkladová praxe slovy Nejvyššího soudu ČR: „Věci péče soudu o nezletilé často zahrnují řadu rozhodnutí soudu, přičemž spisy týkající se nezletilých dětí se vedou až

³⁵ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 505

do jejich zletilosti. To se promítá i do posuzování místní příslušnosti soudu v těchto věcech, jež spočívá na zásadě perpetuatio fori vyjádřené v ustanovení § 11 odst. 1 OSŘ a následně pak ve zvláštní úpravě přenesení místní příslušnosti soudu zakotvené v ustanovení § 177 odst. 2 OSŘ. Jinak řečeno, jednou zahájené řízení ve věci výchovy a výživy nezletilého je vnímáno jako řízení kontinuální až do doby, kdy dítě dosáhne zletilosti, bez zřetele k tomu, kolikrát v tomto období soud o těchto otázkách pravomocně rozhodoval.“ (usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2336/2004).

Soud tedy svou místní příslušnost posuzuje nikoli k okamžiku zahájení toho kterého řízení, nýbrž k okamžiku, kdy byla místní příslušnost ve věci určena poprvé, tj. když došlo k zahájení prvního řízení ve věci péče soudu o konkrétní nezletilé dítě. Takto určená místní příslušnost je poté soudy využívána po celou dobu nezletilosti dítěte.³⁶ V praxi pak dochází k situaci, že např. jeden z rodičů podá návrh na zahájení řízení ve věci svého nezletilého dítěte u soudu, v jehož obvodu nezletilý aktuálně třeba již několik let bydlí, v domnění, že jedná správně dle ustanovení § 88 písm. c) OSŘ. Tento soud však usnesením vysloví svou místní nepřislušnost s tím, že po právní moci usnesení bude věc postoupena soudu místně příslušnému, tj. tomu, který jako první uznal svou místní příslušnost ve věci nezletilého, nehledě na to, že se tak stalo před deseti lety v jiném řízení. Místně příslušný soud pak případně, budou-li splněny zákonné předpoklady, může rozhodnout v souladu s ustanovením § 177 odst. 2 OSŘ o přenesení místní příslušnosti na soud, ke kterému byl návrh původně podán. Tento postup je někdy kritizován s poukazem na to, že dochází k prodloužení délky řízení ve věcech nezletilých a také k právní nejistotě navrhovatele, který soud bude věc meritorně projednávat, což jistě není v zájmu nezletilého. Nehledě na názory, dle kterých není tento postup ani v souladu se zákonem a jedná se o nesprávnou aplikaci zásady perpetuatio fori.³⁷

Jestliže soud, na který byla místní příslušnost přenesena, s tímto přenesením nesouhlasí, předloží věc k rozhodnutí nadřízenému soudu. Jeho rozhodnutím je pak vázán i soud, který příslušnost přenesl a nelze ho napadnout žádným opravným prostředkem. Tento postup se však neuplatní, byla-li otázka přenesení příslušnosti již

³⁶ CORRADINIOVÁ, S. Perpetuatio fori v řízeních péče soudu o nezletilé. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 6, s. 36-39

³⁷ Blíže k problému a též přesvědčivá argumentace viz CORRADINIOVÁ, S. Perpetuatio fori v řízeních péče soudu o nezletilé. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 6, s. 36-39 nebo HUMULÁKOVÁ, K. Místní příslušnost soudů ve věcech rodinněprávních se zaměřením na řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. *Právní fórum*. 2012, č. 9, s. 407-411

rozhodnuta odvolacím soudem z důvodu, že proti usnesení o přenesení příslušnosti podal některý z účastníků odvolání.³⁸

Bylo-li řečeno, že soud vede jeden spis o všech nezletilých dětech stejných rodičů, dochází ke komplikaci v případě, že sourozenci jsou rozděleni a nežijí spolu. Někteří autoři zastávají názor, že v takových situacích je vhodné spis rozdělit, s pořízením kopií dosavadních rozhodnutí, a přenést místní příslušnost na soudy, v jejichž obvodě děti žijí. Existuje však i názor opačný, podle něhož je vhodnější v rámci zajištění kontinuity rozhodování spis ponechat bez rozdělení a místní příslušnost nepřenášet (viz též Rozhodnutí Nejvyššího soudu sn. zn. Ncd 127/70).³⁹ Řekla bych, že v praxi bude záležet na konkrétních okolnostech případu, jiné okolnosti jsou dány, pokud sourozenci bydlí v sousedních obvodech hlavního města, a jiné, pokud žijí každý na jiné straně republiky. Stejně tak vidím rozdíl v tom, zda žije každý s jedním z rodičů, nebo jsou oba v náhradní rodinné péči. Jako v každém případě tedy platí, že je třeba uvážit především zájem nezletilých, tj. zda je v zájmu dětí spis rozdělit, či ponechat.

Co se týče účastníků řízení, z povahy řízení péče soudu o nezletilé jako nesporného řízení vyplývá, že účastníci řízení nemají povahu procesních stran (stran sporu), a nemohou proto být vymezeni jako žalobce a žalovaný ve smyslu § 90 OSŘ. Účastenství v tomto řízení se proto řídí ustanovením § 94 odst. 1 OSŘ, účastníky řízení jsou tedy navrhovatel a ti, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Vždy to bude nezletilý, jeho rodiče (pokud jsou nositeli rodičovské zodpovědnosti) a případně další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být jednáno, např. prarodiče nebo budoucí pěstouni. Nezletilý musí být v řízení zastoupen, a protože je zde téměř vždy možnost střetu zájmů, nemůže být zastoupen svými zákonnými zástupci. Soud je proto povinen podle ustanovení § 37 odst. 2 ZoR nezletilému ustanovit kolizního opatrovníka, kterým je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí.⁴⁰ Soud má možnost i po zahájení řízení okruh účastníků změnit, buď přibrat do řízení dalšího účastníka na základě § 94 odst. 3, nebo účast v řízení ukončit podle § 94 odst. 4 OSŘ.

Jak bylo výše uvedeno, nezletilé dítě musí být v řízení vždy zastoupeno kolizním opatrovníkem, který chrání jeho zájmy. To však neznamená, že by se nezletilé dítě

³⁸ HUMULÁKOVÁ, K. Místní příslušnost soudů ve věcech rodinněprávních se zaměřením na řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. *Právní fórum*. 2012, č. 9, s. 407-411

³⁹ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 506

⁴⁰ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 375-376

řízení nemělo účastnit vůbec, naopak má právo vyjádřit svůj názor a přání, pokud je toho schopno (zejména vzhledem ke svému věku). Čl. 12 Úmluvy o právech dítěte ukládá státu povinnost, aby dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, zabezpečil právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho týkají, a věnovat jim pozornost odpovídající jeho věku a úrovni. Za tímto účelem musí dítěti poskytnout možnost, aby bylo v soudním řízení vyslyšeno. Podobně čl. 3 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí⁴¹ zakotvuje právo dítěte na informace a vyjádření názoru v řízení. V české právní úpravě tato participační práva dítěte v řízení reflektují ustanovení § 31 odst. 3 ZoR a § 100 odst. 4 OSŘ.

Předběžná opatření

Občanský soudní řád obecně v § 74 odst. 1 stanoví, že před zahájením řízení může předseda senátu nařídit předběžné opatření, je-li třeba prozatímně upravit poměry účastníků, nebo pokud je obava, že by výkon soudního rozhodnutí byl ohrožen. Předběžné opatření ve věcech péče soudu o nezletilé může být vydáno jak na návrh, tak i bez návrhu (§ 75 odst. 1 OSŘ) a soud rozhoduje usnesením. Podle ustanovení § 76 odst. 1 OSŘ může být předběžným opatřením uloženo účastníku mimo jiné i to, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud.

Vedle toho se však v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé uplatňuje i zvláštní druh předběžného opatření, upravený v § 76a OSŘ, který směřuje k řešení situace, v níž se nezletilé dítě ocitlo a která nesnese odklad. Podle tohoto ustanovení, ocitne-li se dítě bez jakékoli péče, nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj ohroženy nebo narušeny, nařídí předseda senátu předběžným opatřením, aby bylo předáno do péče osoby nebo zařízení, které v usnesení označí. Toto předběžné opatření však může předseda senátu nařídit jen na návrh obce s rozšířenou působností (§ 75 odst. 1 OSŘ). Rozhoduje též usnesením, které se doručuje účastníkům až při provedení jeho výkonu. Při nařízení tohoto předběžného opatření také nemusí být nezletilý zastoupen. K rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření podle § 76a je příslušný okresní soud navrhovatele (jedná se tedy o výjimku z výlučné místní příslušnosti, odůvodněnou zájmem na rychlosti vyřízení). Nicméně, bude-li předběžné opatření nařízeno, soud předá věc

⁴¹ Evropská úmluva o výkonu práv dětí vyhlášená Radou Evropy ve Štrasburku dne 25. 1. 1996, publikovaná pod č. 54/2001 Sb.

neprodleně soudu příslušnému podle § 88 písm. c). O návrhu na předběžné opatření podle § 76a je předseda senátu povinen rozhodnout neodkladně, nejdéle však do 24 hodin.

Zahájení a průběh řízení

Řízení je možné zahájit na návrh účastníka nebo podle ustanovení § 81 OSŘ i bez návrhu, tedy z iniciativy soudu (též z úřední povinnosti neboli *ex officio*). V tom případě soud vydá usnesení o zahájení řízení, které doručí účastníkům do vlastních rukou. Učiní tak, pokud se dozví o skutečnosti, která zahájení řízení odůvodňuje a návrh nebyl podán legitimovanou osobou. O takové skutečnosti se pak může soud dozvědět ze své vlastní činnosti (např. potřeba zahájit řízení ve věcech péče o nezletilé vyjde najevo při projednávání jiné věci) nebo na základě podnětu nějaké osoby (typicky orgánu sociálně-právní ochrany dětí). Ve většině případů však k zahájení řízení dochází na návrh. Způsob podání a náležitosti návrhu na zahájení řízení stanoví § 42 a 79 OSŘ.

Dokazování v řízení je vedeno zásadou vyšetřovací a odpovědnost za zjištění skutkového stavu nese v souladu s ustanovením § 120 odst. 2 OSŘ soud, který je povinen provést i jiné důkazy, než které byly účastníky navrhovány. Důvodem je, že v těchto věcech vystupuje do popředí společenský zájem na co nejúplnějším zjištění všech rozhodných skutečností. Tato zásada se tedy projevuje především v tom, že soud není omezen tím, co účastníci tvrdí a jaké důkazy navrhnou, ale může sám aktivně zjišťovat skutečnosti, které považuje za důležité pro rozhodnutí ve věci. Součinnost účastníků je sice i v těchto případech vyžadována a je především v zájmu samotných účastníků, ale její nedostatek není procesně sankcionován.⁴² V řízení ve věcech péče soudu o nezletilé se neuplatňuje tzv. koncentrace řízení (srov. § 118b a 119a OSŘ) a účastníci proto mohou uvádět rozhodné skutečnosti a důkazy až do skončení řízení. S tím souvisí i to, že v případném odvolacím řízení neplatí princip neúplné apelace (§ 205a odst. 2 ve spojení s § 212a odst. 3 OSŘ).

Při dokazování v řízení péče soudu o nezletilé je zpravidla využíváno důkazního prostředku výslechu účastníka (v nesporných řízeních není dle § 131 odst. 1 OSŘ

⁴² WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 259

považován výslech účastníka až za mezní možnost zjištění skutkového stavu), často bude i zásadním důkazním prostředkem.⁴³

S ohledem na participační práva dítěte uvedená výše platí, že v řízení, jehož účastníkem je dítě, které je schopné formulovat své názory, má soud postupovat tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Nelze pochybovat o tom, že zjištění názoru dítěte, budou-li k tomu vytvořeny vhodné podmínky, může soudu pomoci identifikovat přání, obavy a potřeby dítěte, což je základní předpoklad rozhodnutí v zájmu dítěte. K názoru dítěte má soud vždy přihlížet s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost. Názor nezletilého dítěte pak soud zjistí v první řadě výslechem, ve výjimečných případech jej může zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí⁴⁴ (§ 100 odst. 4 OSŘ). Stále však převládá praxe, že soudy často požadují výslech dítěte právě na orgánu sociálně právní ochrany dětí, přesto, že občanský soudní řád soudu postup jasně stanoví. Soud by měl naopak zjistit názor dítěte (pokud je to samozřejmě možné) vždy osobním pohovorem s dítětem, tím spíše, že soudce může provést pohovor s dítětem i mimo soudní jednání (např. v kanceláři soudce) nebo dokonce i mimo budovu soudu na jiném vhodném místě.⁴⁵ Výslech dítěte navíc může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, pokud lze očekávat, že by jejich přítomnost mohla dítě ovlivnit tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor. Vedle toho je třeba vzít v úvahu, že zprostředkované vyjádření dítěte by mělo být výjimkou i proto, že jakékoli zprostředkování názoru dítěte již v sobě obsahuje možnost korekce či zkreslení. Na druhou stranu se v této souvislosti ozývá i kritika ze strany odborníků, zpochybňující kompetentnost soudců k takovým výslechům nezletilých. Je navrhováno, aby bylo dítě vyslechnuto psychologem za přítomnosti soudce, případně aby bylo do profesního vzdělávání opatrovnických soudců zahrnuto více speciálních školení z oblasti psychologie dítěte a způsobů jeho efektivního a citlivého výslechu.⁴⁶

Specifický charakter řízení ve věcech péče soudu o nezletilé často vyžaduje, aby soud ke zjištění rozhodných skutečností provedl dokazování znaleckým posudkem

⁴³ KŘIVÁČKOVÁ, J. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*. 2012, č. 9, s. 392-395

⁴⁴ § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁵ NOVOVNÁ, V. Ještě jednou ke slyšení dítěte. *Právo a rodina*. 2012, č. 10, s. 9-11

⁴⁶ JANOČKOVÁ, M. Procesní práva dítěte - právo být slyšeno. In LAVICKÝ, P., SPÁČIL, J. (ed.). *Macurův jubilejní památník. K nedožitému osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2010, s. 246 a násl.

(nejčastěji se jedná o znalce z oboru klinické psychologie, psychiatrie a pediatrie). Znalec na základě vyšetření zpracuje písemné vyhotovení svého posudku, které doručí soudu a soud k tomuto písemnému posudku znalce obvykle také vyslechne. Soud by však v žádném případě na závěry znaleckého posudku neměl bez dalšího spoléhat.⁴⁷ Je vždy nutné, aby i závěry znaleckého posudku hodnotil v souvislosti se všemi ostatními důkazy, jak odpovídá zásadě volného hodnocení důkazů (§ 132 OSŘ). Obecně se též zdůrazňuje, že znalec by se měl ve svých závěrech vyvarovat právního hodnocení situace, což bývá v současné době značně rozšířeným nešvarem praxe. Na tuto skutečnost a problematický přístup soudu k hodnocení znaleckého posudku jako důkazního prostředku poukazuje také Ústavní soud v jednom ze svých nálezů: „Postup soudů v tomto posuzovaném případě nese rysy typické pro postup soudů v těchto věcech. Je charakterizován formálním, schematickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.“ (Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07).

Jednání soudu je podle ustanovení § 116 odst. 1 zásadně veřejné. Veřejnost může být vyloučena jen výjimečně podle ustanovení odst. 2. Žádná zvláštní úprava z hlediska ochrany nezletilého se tu neuplatňuje. Setkala jsem se s tím, že opatrovníčtí soudci tuto skutečnost kritizují z toho důvodu, že děti, o kterých je jednáno v těchto věcech, jsou podle jejich názoru diskriminovány oproti dětem, které jsou souzeny podle již zmíněného zákona 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Tam totiž dochází dle § 53 a 54 tohoto zákona ke zvýšené ochraně osobnosti dítěte a nesmějí být zveřejňovány žádné informace o něm. Oproti tomu děti v opatrovnickém řízení nijak chráněny nejsou, jejich případy jsou často uveřejňovány ve sdělovacích prostředcích v televizi i na internetu. Dle názoru některých opatrovnických soudců by proto i tyto děti měly být chráněny nějakým způsobem před medializací jejich případů.

⁴⁷ HOŘÍNOVÁ, A. Znalecký posudek jako důkaz v rámci péče soudu o nezletilé. In LAVICKÝ, P., SPÁČIL, J. (ed.). *Macurův jubilejní památník. K nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2010, s. 238 a násl.

Ještě jedno specifikum pro řízení ve věcech péče soudu o nezletilé upravuje ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ. Podle něj může soud v těchto řízeních uložit účastníkům na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii. Zdůrazňuje se tu tedy zájem na dosažení shody v předmětných záležitostech, je-li to možné. Pokud účastníci s provedením tohoto mimosoudního jednání nebo terapie souhlasí, a souhlasí také s tím, že si bude soud vyžadovat informace o průběhu takového jednání nebo terapie, soud řízení podle § 110 odst. 2 OSŘ přeruší (tzv. klid řízení).

Formy rozhodnutí v řízení

Ve věcech péče soudu o nezletilé rozhoduje soud ve věci samé rozsudkem ve věcech, které jsou uvedeny v § 176 odst. 1 OSŘ. Tímto výčtem zákon zdůrazňuje význam těchto řízení, jedná se o nejdůležitější otázky, které se řeší v rámci řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. Z tohoto ustanovení mimo jiné vyplývá, že i o výchově dítěte bude soud rozhodovat vždy formou rozsudku. V ostatních věcech neuvedených v § 176 odst. 1 pak rozhoduje soud usnesením. Usnesením tedy rozhodne například o ustanovení opatrovníka nezletilého, o odměně opatrovníka apod. V případě řízení o výchově a výživě nezletilého může být rozhodnutí též nahrazeno dohodou rodičů. Tato dohoda však ke své platnosti zásadně vyžaduje schválení soudu a též o schválení dohody je třeba rozhodnout formou rozsudku. Průlomem do právní moci rozsudků vydaných v řízení o výchově a výživě dítěte, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo o pozastavení jejích výkonu, je ustanovení § 163 odst. 2 OSŘ, podle nějž je možné tyto rozsudky změnit i bez návrhu, změní-li se poměry.

Náklady řízení

Obecně platí, že v nesporném řízení je rozsah nákladů nižší než v řízení sporném. Důvodem je především to, že většina případů nesporného řízení je věcně osvobozena od soudních poplatků, nedochází tak často k zastupování advokátem a také je v těchto řízeních obvykle menší rozsah dokazování a tím i nákladů na důkazy. I řízení ve věcech péče soudu o nezletilé je osvobozeno od soudních poplatků na základě ustanovení § 11

odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

Dále pro řízení péče soudu o nezletilé dle ustanovení § 146 odst. 1 písm. a) zásadně platí, že žádný z účastníků nemá nárok na náhradu nákladů řízení. Jen výjimečně může soud tuto náhradu přiznat, odůvodňují-li to okolnosti případu.⁴⁸ Důvody pro přiznání náhrady mohou spočívat jak ve věci samé, tak zejména v chování jednotlivých účastníků řízení. Soud zohlední například šikanózní chování jednoho z rodičů dítěte, jeho úmyslné či nedbalostní jednání, zamlčování či fabulování rozhodujících skutečností (např. zdravotního stavu dítěte nebo záškoláctví), podání vědomě nepravdivého trestního oznámení na druhého rodiče za účelem získání dítěte do individuální péče se zákazem styku s druhým rodičem apod.⁴⁹

I přesto, že žádný z účastníků nemá nárok na náhradu nákladů řízení, je soud povinen v tomto smyslu o náhradě nákladů řízení rozhodnout ve výroku (§ 151 odst. 1 OSŘ).

⁴⁸ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 365

⁴⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1307

B) Rozhodování o výchově dítěte v rámci rodičovské péče

V ideálním případě oba rodiče s dítětem žijí ve společné domácnosti a práva a povinnosti k němu vykonávají v souladu a ve vzájemné dohodě. Samozřejmě není tomu tak vždy a je nepochybně v zájmu dítěte v určitých situacích upravit výchovné poměry rodičů k dítěti rozhodnutím soudu.

Rozhodování soudu péče o nezletilé (opatrovnického soudu) o výchově nezletilých dětí v rámci rodičovské péče přichází v úvahu ve dvou případech. V prvním případě je takové rozhodnutí nezbytné v souvislosti s budoucím rozvodem rodičů dítěte na základě ustanovení § 25 ZoR, ve druhém případě vychází ze situací, kdy rodiče dítěte spolu nežijí a o úpravě výchovy se nedohodnou, bez ohledu na to, zda se jedná o manžele či nikoli (§ 50 ZoR). Protože však ustanovení § 50 odst. 2 ZoR odkazuje na obdobné užití § 26 ZoR, týkajícího se úpravy poměrů k dítěti po rozvodu rodičů, vychází soud při rozhodování o výchovných poměrech dítěte v obou případech ze stejných zásad a kritérií.

Dle ustanovení § 25 ZoR nelze rozvést manželství, dokud není pravomocně rozhodnuto o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Před vydáním rozhodnutí o rozvodu manželství rodičů nezletilého dítěte je tedy třeba, aby soud upravil jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, mimo jiné též určil, komu bude dítě svěřeno do výchovy (§ 26 odst. 1 ZoR). Toto rozhodnutí však vydá soud péče o nezletilé, tedy nikoli soud, který rozvádí manželství rodičů. Vzhledem k rozdílnému určení místní příslušnosti se proto může stát, že o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu bude rozhodovat jiný okresní soud než soud, který rozhoduje o rozvodu manželství. Tato úprava však byla zvolena s ohledem na zájem nezletilého dítěte, aby byla zajištěna vyšší míra kontinuity rozhodování o jeho záležitostech tím, že o dítěti bude rozhodovat vždy jen jeden soud - soud péče o nezletilé.⁵⁰ Je totiž možné, že opatrovnický soudce již v minulosti o dítěti rozhodoval (např. podle § 50 ZoR), může již mít z předchozí doby o dítěti a jeho rodině více informací, takže je oddělením těchto dvou řízení zajištěna vyšší míra ochrany zájmů

⁵⁰ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 52

nezletilého dítěte v souvislosti s rozvodem jeho rodičů.⁵¹ Současně tato právní úprava přispívá k urychlení řízení a zamezuje vzniku situace, kdy by vztahy k nezletilému dítěti nebyly po určitý čas po rozvodu vůbec upraveny.⁵² Účinky rozsudku o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu, který již v době rozhodování v rozvodovém řízení musí být pravomocný, však nastávají teprve právní mocí rozsudku o rozvodu. Nutno ještě zmínit, že řízení podle § 25 ZoR vede soud bez ohledu na to, zda budou rodiče dítěte žít i po rozvodu nadále spolu. Otázka jejich společného soužití je zde právně bezvýznamná.⁵³

Naproti tomu podle ustanovení § 50 ZoR upravuje soud poměry k nezletilému dítěti právě v případech, kdy jeho rodiče spolu nežijí. Vychází z toho, že jestliže spolu rodiče nežijí, je narušeno normální rodinné společenství, a tím i normální výkon rodičovských práv a povinností vůči dítěti.⁵⁴ V praxi se podle tohoto ustanovení postupuje tehdy, pokud spolu rodiče dítěte neuzavřeli manželství, nebo pokud rodiče sice manželzy jsou, ale nežijí spolu.⁵⁵ V každém případě fakt, že rodiče spolu nežijí, je jednou z podmínek pro postup podle tohoto ustanovení. Na splnění této podmínky však nelze usuzovat jen z toho, že rodiče dítěte bydlí odděleně. A naopak též rodiče, kteří bydlí v jednom bytě, mohou tuto podmínku splňovat. Existence společného bydliště tedy není rozhodující, soud společné žití rodičů posuzuje podle toho, jaké jsou jejich vzájemné vztahy, do jaké míry pečují společně o domácnost a o výchovu a výživu nezletilého dítěte, zda společně nakládají s finančními prostředky a podobně.⁵⁶ Druhou podmínkou pro postup dle § 50 ZoR je skutečnost, že se rodiče na výchově dítěte nedohodli. Zákon tedy v tomto případě dává přednost dohodě rodičů a tato dohoda nevyžaduje schválení soudem. Až v případě, když se spolu rodiče na výchově dítěte nedohodnou nebo jeden z rodičů tuto neformální dohodu porušuje, je nutné se v zájmu dítěte obrátit na soud, resp. soud může zahájit řízení i z úřední moci a rozhodnout. Jen

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 90

⁵² HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 52

⁵³ Tamtéž, s. 65

⁵⁴ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha, Eurolex Bohemia 2005, s. 231

⁵⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 202-203

⁵⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 69-70

pravomocné rozhodnutí soudu nebo soudem schválená dohoda je totiž způsobilým titulem pro výkon rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé (§ 273 OSŘ).⁵⁷

Z uvedeného vyplývá, že zákon touto úpravou zakotvil jistou nerovnost mezi rodiči, kteří se rozvádí, a rodiči, kteří se pouze „rozchází“, případně spolu nikdy ani nežili. V případě rodičů, kteří spolu nežijí nebo žít přestávají, a dohodnou se o poměrech dítěte, třeba i konkludentně, přičemž tuto neformální dohodu respektují a plní, není soudní intervence potřeba třeba až do zletilosti dítěte. Naopak k platnosti dohody rodičů, kteří se rozvádějí, je třeba schválení soudu vždy, i když se rodiče na úpravě poměrů dítěte jsou schopni domluvit zcela bez problémů a tuto dohodu též následně bez problémů dodržovat.

Vzájemný vztah těchto dvou řízení, tedy řízení podle § 25 a 50 ZoR, zákon neřeší. Pokud se tedy jedná o rodiče, kteří jsou dosud manželi, platí, že i tehdy, pokud již bylo dříve pravomocně rozhodnuto o úpravě poměrů podle § 50 ZoR, v případě rozvodu rodičů musí soud o věci rozhodnout znovu. Naopak nic nebrání tomu, aby řízení podle § 50 předcházelo řízení o úpravě poměrů k dítěti po rozvodu a soud upravil poměry k dítěti do té doby, je-li to třeba, přičemž účinnost tohoto rozhodnutí skončí právní mocí rozsudku o rozvodu. Rovněž nic nebrání tomu, aby soud dle ustanovení § 112 odst. 1 OSŘ obě řízení spojil a v rámci jednoho rozhodnutí jedním výrokem rozhodl o úpravě poměrů podle § 50 a dalším výrokem o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu.⁵⁸

Samozřejmě v uvedených řízeních platí, že základním cílem a smyslem řízení musí být ochrana zájmů nezletilého dítěte. Protože ustanovení § 26 odst. 3 ZoR umožňuje nahradit rozhodnutí soudu v těchto případech dohodou rodičů o úpravě práv a povinností k dítěti schválenou soudem, je hlavním cílem takové vedení řízení, v jehož závěru by došlo právě ke schválení dohody rodičů. V zájmu dítěte je, aby se rodiče dohodli nejen na formě výchovy, ale též na způsobu její realizace. Je totiž všeobecně známo, že dohoda, na jejímž obsahu se strany podílely, bývá respektována více, než autoritativní soudní rozhodnutí. Dohoda rodičů umožňuje příznivější rodinnou atmosféru a naznačuje i možnost dohody v jiných budoucích záležitostech. Úlohou soudu je proto v zájmu dítěte rodiče motivovat a aktivně vést k dosažení dohody. Nutno též podotknout, že pokud rodič již předem odmítá nalezení kompromisu s druhým

⁵⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno, Masarykova univerzita 2009, s. 77

⁵⁸ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 91

rodičem v záležitosti týkající se společného dítěte, má takové jednání již samo o sobě určitou vypovídací hodnotu o jeho výchovných předpokladech ve vztahu k dítěti a k zajištění jeho harmonického vývoje.⁵⁹ Dosažení dohody mezi rodiči sice nezabavuje soud povinnosti zkoumat, zda jsou splněny předpoklady pro schválení dohody takového znění, nicméně neschválení dohody rodičů soudem a tím nerespektování jejich společné vůle by mělo být výjimečným opatřením, přicházejícím v úvahu teprve tehdy, pokud by dohoda rodičů byla v rozporu se zájmy dítěte (např. při snaze rodičů rozdělit sourozence mezi sebe a bezdůvodně tím narušit jejich vzájemné sourozenecké vztahy).⁶⁰ Také platí, že soud může dohodu rodičů buď schválit, nebo neschválit, ale nemůže ji např. schválit s dodatky nebo podmínkami nebo jen částečně. Byla-li při jednání uzavřena dohoda rodičů o výchově nezletilého dítěte, je třeba, aby byla při tomto jednání vyhotovena v písemné formě příloha protokolu o jednání, která bude obsahovat označení soudu, spisovou značku projednávané věci, datum a úplné znění dohody. Tuto přílohu podepíší oba rodiče i předseda senátu a příloha se trvale připojí k protokolu o jednání. O schválení dohody pak rozhodne soud rozsudkem a doslovné znění dohody rodičů pojme do výroku tohoto rozsudku.

Z ustanovení § 26 odst. 1 a 2 ZoR vyplývá, že soud má možnost svěřit nezletilé dítě do individuální výchovy jednoho z rodičů, do společné výchovy obou rodičů nebo do střídavé výchovy obou rodičů. Zákon nestanoví žádný model pro soudní rozhodování o výchově a pro rodinný život vůbec, navíc konkrétní vztahy v jednotlivých rodinách mohou být od sebe navzájem velmi odlišné, proto je nutné ke každému případu přistupovat individuálně s ohledem především na zájem dítěte.⁶¹ Jen takový postup je v souladu s názorem Ústavního soudu, že „z ústavněprávního pohledu není možné nadřazovat modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, nad zájem dítěte, který je definován v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely, jakkoliv jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou postihovat situaci každého jednotlivého nezletilého dítěte. Je proto věcí obecných soudů, aby při zohledňování všech konkrétních okolností daného případu a z nich vyplývajících zájmu dítěte, který musí být vždy předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované

⁵⁹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1308

⁶⁰ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 499

⁶¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1308

veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy nebo správními orgány, rozhodly o konkrétní podobě nejuvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Na tom nemůže nic měnit ani to, že se rodiče nejsou schopni na takovémto uspořádání sami dohodnout.“ (nálezn Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 363/03).

Jde-li o obecná pravidla pro svěřením dítěte do výchovy, z povahy věci vyplývá, že rodič musí být nositelem rodičovské zodpovědnosti (§ 31 ZoR). Dále z ustanovením § 26 odst. 2 ZoR plyne, že musí být způsobilým dítě vychovávat a mít o výchovu dítěte zájem. Další kritéria pak určuje ustanovením § 26 odst. 4 ZoR, které opět na první místo stavím zájem dítěte. Vedle toho má soud při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy zohlednit osobnost dítěte, jeho vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, životní poměry rodičů, dále citovou orientaci a zázemím dítěte, výchovné schopnosti a zodpovědnost rodiče, stabilitu budoucího výchovného prostředí, schopnost rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, citové vazby na sourozence, prarodiče a další příbuzné, a též hmotné zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů. Tento výčet je doplněn ustanovením § 26 odst. 5 ZoR, podle kterého soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní. Z ne příliš přehledného výčtu kritérií uvedených v § 26 odst. 4 a 5 není patrným žádným systém a s výjimkou zdůrazněného zájmu dítěte nelze poznat, které kritérium je důležité a které pouze doplňující. Zákon v těchto případech klade na soudce zvýšené nároky. Některé skutečnosti lze zjistit (např. s pomocí znaleckého posudku) poměrně snadno, některé se však zjišťují velmi obtížně, např. o odpovědi na otázku stability budoucího výchovného prostředí nebo schopnosti rodičů se domluvit bude soudce spíše spekulovat.⁶² Vedle těchto zákonem stanovených kritérií je třeba opět zdůraznit, že u starších dětí musí brát soud v úvahu vždy též názor a stanovisko dítěte, jak mu to ukládá § 31 odst. 3 ZoR. V každém případě je soud povinen dbát o to, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro vývoj dítěte a z tohoto hlediska pečlivě uvážit, které výchovné prostředí bude pro dítě nejpříznivější.

Ustanovením § 28 ZoR umožňuje soudu změnit i bez návrhu rozhodnutí soudu nebo dohodu rodičů, „dojde-li ke změně poměrů“. Toto ustanovením reflektuje fakt, že výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti má dlouhodobý charakter a okolností v rodině se mohou postupem času měnit. Nelze proto počítat s tím, že

⁶² JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěřením nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*. 2008, č. 4, s. 12-15

rozhodnutí soudů týkající se nezletilých dětí by měla být neměnná. Změna poměrů by však měla být závažnějšího rázu, aby odůvodnila nové rozhodnutí ve věci, mělo by jít o důsledek výraznější změny ve skutečnostech, které tvořily skutkový podklad předchozího rozhodnutí soudu o výchově dítěte.⁶³ Rozhodujícím hlediskem však i v tomto případě musí zůstat zájem dítěte, a v zájmu dítěte je bezpochyby též stálost výchovného prostředí, v němž se má nacházet. K tomu se podrobněji vyjádřil již před delší dobou i Nejvyšší soud, který v rozhodnutí uvedl, že „Změna poměrů odůvodňuje změnu rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte, popř. soudem schválené dohody rodičů o výchově nezletilého dítěte, jen tehdy, jestliže jiné okolnosti převažují nad požadavkem stálosti výchovného prostředí nezletilého dítěte. Tak tomu je obvykle v případech, v nichž se dříve provedené úprava výchovy nezletilého dítěte stane - s ohledem na změnu poměrů - úpravou, která nadále nezajišťuje nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte v uvědomělého občana. Rozhodujícím hlediskem pro úvahu o nejvhodnější úpravě výchovy nezletilého dítěte zůstává vždy zájem dítěte; v zájmu dítěte není, aby bylo pouze se zřetelem k novým poměrům rodiče, u něhož není ve výchově, odňato z výchovného prostředí, v němž vyrůstá již více let, a aby bylo současně vzdáleno svým sourozencům.“ (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. R 97/1967).

Ještě je třeba zmínit, že existuje jeden případ, kdy o výchově nezletilého dítěte nerozhoduje soud opatrovnícký, nýbrž soud civilní. Jde o situaci, kdy je řízení o výchově dítěte ze zákona dle § 113 OSŘ spojeno s řízením o určení otcovství k dítěti. Jedná se o jedinou výjimku ze zásady, že o věcech nezletilých rozhoduje opatrovnícký soud. Připojené řízení o výchově však zůstává řízením ve věcech péče o nezletilé se všemi procesními důsledky s tím spojenými a civilní soud rozhoduje o výchově dítěte též podle stejných zásad a kritérií, stanovených zákonem o rodině, jako jinak soud opatrovnícký. Při případné změně poměrů v budoucnu, o níž již rozhoduje už soud péče o nezletilé, je obvykle třeba, aby soudce požádal o připojení civilního spisu, v jehož rámci jsou upravena práva a povinnosti rodičů k dítěti.

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 115

Společná výchova

Institut společné výchovy (a stejně tak i institut výchovy střídavé) byl zaveden již zmíněnou velkou novelou zákona o rodině, provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. Ustanovení § 26 odst. 2 ZoR uvádí, že pokud jsou oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Z povahy věci vyplývá, že v případě rozhodnutí o společné výchově není o poměrech dítěte rozhodnuto v tom smyslu, který z rodičů bude o dítě osobně pečovat, resp. s kým bude dítě žít ve společné domácnosti. V případě takového rozhodování je výsledkem o úpravě poměrů k nezletilému dítěti vlastně to, že poměry k dítěti upraveny nebudou.⁶⁴

Obecně se dá říct, že za určitých okolností není účelné dítě svěřit do výchovy pouze jednomu z rodičů a druhého tak právně omezit ve výkonu rodičovské zodpovědnosti, když je namísto toho možné zajistit právo dítěte na výchovu ze strany obou jeho rodičů a naopak též právo rodičů se v co nejširší míře podílet na ovlivňování a spoluvytváření osudu svého dítěte.⁶⁵ O společné výchově dítěte bude praktické rozhodnout např. za situace, kdy dítě je ve věku blízkém zletilosti a již nežije s rodiči ve společné domácnosti, protože se žíví samo nebo studuje mimo místo svého bydliště, a oba rodiče jen navštěvuje. Ale i pokud např. rodiče po rozvodu manželství žijí i nadále „pod jednou střechou“, tedy v jednom bytě nebo domě, může tento institut najít své uplatnění a být v zájmu dítěte. Jde tedy v podstatě o potvrzení faktického, vyhovujícího a žádoucího stavu.⁶⁶ Konstitutivní rozhodnutí soudu o svěření dítěte do společné výchovy tak v sobě obsahuje určitý logický rozpor, neboť soud potvrzuje dosavadní stav a rozhoduje tak o něčem, co v okamžiku rozhodování již existuje.⁶⁷

Aby společná výchova plnila svou funkci, je více než kdy jindy nezbytné, aby se rodiče dítěte byli schopni na všem dohodnout. Proto většina autorů zastává názor, že o společné výchově by v žádném případě nemělo být rozhodnuto soudem autoritativně,

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 95

⁶⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 70

⁶⁶ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1309

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 95

tedy že jediná možnost, jak rozhodnout o společné výchově obou rodičů, je schválit jejich uzavřenou dohodu. Autoritativní rozhodnutí soudu ve věci společné výchovy totiž neřeší situaci dítěte a je svou povahou proti jeho zájmu. Naopak za situace, že se rodiče na společné výchově dítěte dohodnou, posiluje tento způsob úpravy výchovných poměrů pocit společné odpovědnosti rodičů a jejich opravdový zájem o dítě.⁶⁸

Střídavá výchova

Podmínky pro svěření dítěte do střídavé péče obou rodičů formuluje zákon shodně jako pro svěření dítěte do péče společné. Dle ustanovení § 26 odst. 2 ZoR musí být kumulativně splněny podmínky, že oba rodiče jsou k výchově dítěte způsobilí, oba mají o výchovu zájem, svěření do střídavé výchovy je v zájmu dítěte a potřeby dítěte tak budou lépe zajištěny.

Střídavá výchova znamená, že dítě je svěřeno v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud zároveň vymezení práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích.⁶⁹ Za výhodu je považován fakt, že pro dítě střídavá péče znamená udržení si obou rodičů, oba jsou tak přítomni v jeho životě, ačkoli sami spolu nežijí, a na oba rodiče se může dítě kdykoli obrátit, učit se od nich, oba jsou k dispozici při zdolávání těch životních úkolů, se kterými jim pomůže lépe rodič určitého pohlaví. Naopak oběma rodičům dovoluje střídavá péče udržet s dětmi intenzivní, hodnotný vztah a též zajišťuje jejich právo na plný výkon rodičovské zodpovědnosti. Kritika střídavé péče oproti tomu poukazuje na to, že děti potřebují stálé domácí prostředí a neustálá změna tohoto prostředí pro ně může být velmi stresující, nechávat je v nejistotě a znemožňovat navázat bezpečný vztah k jednomu rodiči.⁷⁰

I pokud jde o střídavou výchovu, platí, že soud o ní rozhoduje zpravidla v situacích, kdy schválením dohody rodičů potvrzuje dlouhodobý faktický stav, který je dítěti ku prospěchu a oba rodiče (případně i dítě) s tím souhlasí. Změní se v podstatě jen to, že bude takové uspořádání autoritativně potvrzeno a budou závazně a konkrétně vymezeny časové úseky, ve kterých bude dítě bydlet u každého z rodičů.

⁶⁸ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 70

⁶⁹ Tamtéž, s. 69

⁷⁰ JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*. 2008, č. 4, s. 12-15

Nicméně pokud je to v zájmu dítěte a budou tak lépe zajištěny jeho potřeby, soud může o střídavé výchově rozhodnout i autoritativně. Musí však nejprve s ohledem na všechny okolnosti dospět k závěru, že střídavá výchova bude dítěti ku prospěchu a bude tak plnit svůj účel. Vždy je ale nezbytné mít na paměti, že s ohledem na dlouhodobější hledisko a především na zájem dítěte je vhodnější dosáhnout dohody rodičů a z toho důvodu je třeba učinit pro to vše, co zákon umožňuje.⁷¹ Zejména proto, že střídavá výchova klade i do budoucna značné požadavky na schopnosti rodičů se na výchově dítěte dohodnout. Pokud rodiče nezvládnou jednotný výchovný postup vůči dítěti, nese s sebou tato forma značná úskalí jak pro rodiče, tak zejména pro dítě. Také jestliže jsou vztahy z důvodu rozchodu rodičů značně vyhroceny a mění se v souboj o dítě, je třeba vždy velmi pečlivě zvažovat, zda střídavá výchova je za této situace v zájmu dítěte. Naopak v případech, kde se rodiče již delší dobu před rozchodem střídali v péči o dítě, např. s ohledem na své pracovní vytížení, mohou být potřeby dítěte svěřením do střídavé výchovy zajištěny lépe, než svěřením do výchovy jednoho z rodičů (ačkoli tuto záležitost je možné řešit též svěřením do péče jednoho rodiče a širokou úpravou styku s druhým).⁷²

K rozhodování soudu o střídavé výchově a důležitosti dohody a komunikace rodičů se vyjádřil ve svém nálezu též Ústavní soud, podle jehož názoru „svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů. Podle názoru Ústavního soudu není v tomto případě podstatná otázka, proč rodiče nejsou ochotni spolu spolupracovat a komunikovat, nýbrž to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery spolu kooperovat.“ (nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 48/04).

To však platí i naopak. Ani nesvěření dítěte do střídavé výchovy, tedy svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů, nesmí být „výrazem ústupku jejich vzájemné rivalitě“. V praxi totiž často dochází k situacím, kdy otec žádá svěření dítěte

⁷¹ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1309

⁷² HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 95-96

do střídavé výchovy a matka s tím nesouhlasí, ačkoli se střídavá výchova jeví jako nejvhodnější řešení, které je zcela v zájmu dítěte, což potvrzují i znalecké posudky. Pak je třeba zkoumat, jaké důvody k tomu matku vedou, nelze tedy bez dalšího vyloučit střídavou výchovu jen proto, že s ní jeden z rodičů nesouhlasí. K tomu viz další náleží Ústavního soudu: „Jestliže soudy opřely svá rozhodnutí o tvrzení, resp. nesouhlas matky a tento nesouhlas byl ve skutečnosti jedinou překážkou pro výrok o střídavé výchově nezletilé (jako znalcem deklarované optimální variantě, zcela vyhovující zájmu dítěte), pak jej musí i bez návrhu podrobit zkoumání a učinit předmětem dokazování. Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobilé intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu. Jestliže půjde o tento iracionální či nepřezkoumatelný důvod, anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím negativní vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavět rozhodnutí, kterým návrhu na svěřeni dítěte do střídavé (společné) péče nevyhoví. Jakkoli střídavá výchova předpokládá ze strany rodičů především toleranci, společnou vůli a schopnost spolu komunikovat a spolupracovat (a zejména nezapojoovat dítě do svých vzájemných problémů), nesmí soud na způsob této výchovy rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy pro forma nesouhlasí. Je-li pak takový nesouhlas čistě obstrukční, ničím neodůvodněný, resp. postrádá-li ve vztahu k výchově dítěte relevanci, nemůže o něj soud opřít své rozhodnutí. (náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/09)

Oba tyto náleží v podstatě jen potvrzují skutečnost, že soud musí rozhodnout podle toho, co je v nejlepším zájmu dítěte, nikoli podle toho, co je v zájmu jednoho nebo druhého rodiče. Nutno znovu podotknout, že bude vždy záležet na okolnostech konkrétního případu. Bývá zdůrazňováno, že střídavá výchova není vhodná pro všechny děti. Některým dětem může střídavá výchova vadit, může mít neblahý vliv na jejich psychiku, mohou mít pocit vykořenění, žádného domova, stále na cestě. Z tohoto ohledu se jeví jako nezbytné vyžádat si důkaz znaleckým posudkem, který poskytne vodítko pro to, zda je v zájmu dítěte střídavou výchovu naříditi, resp. schváliti.

Ke splnění účelu střídavé výchovy je rovněž nezbytné, aby rodiče dítěte, zejména toho, které je již školního věku, popř. které studuje, měli svá bydliště dostatečně blízko

u sebe, aby dítě mohlo navštěvovat stejnou školu, byl mu zachován stejný okruh kamarádů a mělo možnost realizovat své mimoškolní aktivity. Nelze totiž připustit, aby střídáním škol, volnočasových kroužků, sportovních klubů apod. bylo narušeno studium dítěte a jeho sociální vazby. Rovněž je třeba, aby bylo stanoveno, u kterého z rodičů bude mít dítě trvalé bydliště.⁷³

Ze zákona nevyplývá, v jakých časových intervalech by měla být střídavá výchova realizována. Doba, po kterou bude dítě svěřeno do výchovy jednoho nebo druhého rodiče, je závislá zejména na věku dítěte, jeho osobnosti, vztahu ke každému z rodičů a podobně. Zkušenosti ukazují, že jako optimální se jeví týden až čtrnáct dní u dětí předškolního věku a měsíc u dětí starších.⁷⁴ Měsíční časová období se jeví jako optimální pro stanovení výživného, poznatky praxe však naznačují, že řada dětí vítá spíše kratší období střídání pobytu u rodičů, a není důvodu, proč jejich přání a postoje nezhlednit. Při stanovení dvoutýdenní doby mohou však v praxi nastat problémy formálního rázu, protože bývá problém přesně formulovat výrok soudu. V tomto ohledu se zase jako výhodnější jeví stanovit intervaly týdenní (a rozlišit týdny sudé a liché) nebo měsíční. V některých případech se účastníci domluví i na termínech kratších než jeden týden, pak by měl soud dohodu rodičů respektovat, pokud je to v souladu se zájmem dítěte. Jestliže by však stěhování dítěte tímto způsobem bylo příliš překotné (např. pro vzdálenost bydliště, školy apod.), je vhodné vést rodiče k řešení pro dítě ohleduplnějšímu. Zpravidla je potřebné určit v rozhodnutí nebo dohodě rodičů též den, popř. čas a místo předávání dítěte.⁷⁵

V praxi jsem se setkala i s případem, kdy byla soudem schválena dohoda rodičů o střídavé výchově v trochu jiném pojetí, než jak je obvykle chápána. Dítě zůstalo bydlet v původním společném bytě, který oba rodiče do té doby sdíleli, a naopak se u něj po týdnů střídali rodiče a zajišťovali tak dítěti větší stabilitu výchovného prostředí tím, že se nemuselo přesouvat od jednoho rodiče k druhému. Přesto se po určité době ukázalo, že ani tato varianta nemusí být nejvhodnější. Rodiče si zařídili své vlastní domácnosti s novými partnery a časem jim situace přestala vyhovovat. Byt, ve kterém bydlelo jejich

⁷³ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 71

⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 96

⁷⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 69

společné dítě, tak navštěvovali spíše jako hosté a také dítěti se už nejevil jako domov v pravém slova smyslu. Po několika měsících tedy rodiče požádali o změnu poměrů a dítě bylo svěřeno do výchovy jednoho rodiče se širokou úpravou styku s druhým. Někdy se tedy i varianta, která se z počátku jeví být v nejlepším zájmu dítěte, může v budoucnu ukázat jako nefungující.

Individuální výchova jednoho z rodičů

Pokud nejsou naplněny podmínky ustanovení § 26 odst. 2 ZoR ke svěřeni dítěte do společné nebo střídavé výchovy, přichází v úvahu pouze svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů. V případě, že se rodiče na individuální výchově dítěte jedním z nich dohodli, nebo že jeden z rodičů není způsobilý dítě vychovávat nebo nemá o jeho výchovu zájem, zatímco druhý ano, je rozhodnutí vcelku jednoznačné a případné problémy mohou nastat až v souvislosti s rozhodováním o úpravě styku s druhým rodičem nebo o výživném k nezletilému dítěti. Samozřejmě ani shodná vůle rodičů v tomto směru nezbujuje soud povinností, aby zkoumal, zda je taková dohoda v souladu se zájmem dítěte s ohledem na osobu rodiče a prostředí, v němž žije, ale zpravidla dohodu schvální. Pokud se však rodiče neshodnou, o výchovu dítěte mají zájem oba a oba jsou způsobilí k jeho výchově, soud musí zkoumat, u kterého z rodičů jsou dány lepší podmínky pro řádnou výchovu dítěte a kterému z nich tedy má být dítě do péče svěřeno. Tyto podmínky nelze zkoumat jen z hlediska hmotného zaopatření dítěte, ale musí být věnována náležitá pozornost tomu, který z rodičů je lépe schopen dítě vychovat a zajistit jeho harmonický vývoj.⁷⁶

V takovém případě se tedy zvlášť uplatní výše zmíněná kritéria stanovená § 26 odst. 4 a 5 ZoR. Třebaže ustanovení § 26 odst. 4 hovoří o svěřeni dítěte do výchovy rodičů (tedy rodičů v množném čísle), ze systematiky ustanovení § 26 ZoR, jakož i z celkového smyslu právní úpravy vyplývá, že je třeba tato kritéria zkoumat právě zejména při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů. Tomuto názoru též odpovídá druhá a třetí věta tohoto odstavce.⁷⁷ Tímto demonstrativním výčtem kritérií však poskytuje zákonodárce soudci jen určité vodítko pro rozhodnutí. Odborná

⁷⁶ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 203

⁷⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 97

literatura a judikatura proto tato kritéria dále zpřesňuje a rozšiřuje. Povinností soudu pak je, aby si vždy opatřil spolehlivý podklad provedením a zhodnocením všech vhodných důkazů k objasnění těchto skutečností.

V první řadě soud zkoumá osobní a povahové vlastnosti rodičů, jejich zdravotní stav (a to jak tělesný, tak zejména duševní), jejich vztah k rodině, k dětem a péči o ně, jejich životní poměry (zejména zaměstnání, hospodářské a bytové poměry), společenské uplatnění, faktické možnosti věnovat se výchově dětí, jejich způsobilost vést děti ke správnému vztahu k druhému rodiči, šíři rodinného zázemí apod. Též se zohledňuje kontinuita prostředí (dítě by pokud možno nemělo zpřetrhat vazby s osobami a prostředím, na které si zvyklo). Pokud rodiče žijí v domácnosti s další osobou, zkoumá soud též jejich vztah k této osobě a přiměřeně též tuto osobu samotnou, protože by byla případně součástí výchovného prostředí dítěte.⁷⁸

Vedle skutečností, které charakterizují osoby rodičů a prostředí, v němž rodiče žijí, jsou významné i některé skutečnosti, týkající se výlučně dítěte. Zohledňuje se především jeho věk, pohlaví, zdravotní stav, povahové vlastnosti a zájmy, jeho vztah k rodičům. Soud zvažuje také přání dítěte, zejména může-li dítě již samo posoudit, jaká úprava poměrů je pro ně nejvýhodnější.⁷⁹ Co se týče pohlaví dítěte, výzkumy ukázaly, že děti žijící jen s jedním rodičem se v průměru přizpůsobují lépe, je-li rodič stejného pohlaví. Poskytuje jim totiž vzor pro vytvoření sociální (sexuální) role a identity.⁸⁰ Je to však samozřejmě jen jedno z kritérií, které nemůže převážet nad dalšími.

V praxi platí, že se zpravidla děti útlého věku svěřují do péče matce, protože matka je lépe biologicky uzpůsobena k výkonu osobní péče o dítě tohoto věku (viz např. kojení) a k zajišťování jeho naturálních potřeb. Odborníci z oboru dětské psychologie poukazují též na pevné emocionální pouto mezi dítětem raného věku a matkou a na negativní důsledky v případě nepřiměřeného zásahu do této sféry. Bývá též uváděno, že matka dává dítěti útlého a předškolního věku převážně kvalitnější citové podněty.⁸¹

Pro rozhodování o výchově více dětí týchž rodičů platí zásada svěřování nezletilých sourozenců do výchovy témuž rodiči. Smyslem této zásady je nezbytná

⁷⁸ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 204

⁷⁹ Tamtéž, s. 204-205

⁸⁰ JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*. 2008, č. 4, s. 12-15

⁸¹ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 205

ochrana sourozeneckých vztahů v situaci, kdy již byly narušeny vzájemné vztahy mezi rodiči a v důsledku toho i vztahy mezi rodiči a dětmi.⁸² Tuto zásadu však nelze uplatňovat mechanickým způsobem. Výjimečně může být oddělená výchova sourozenců vhodnějším opatřením, a to například tehdy, jestliže žádný z rodičů nemá možnosti k výchově všech společných dětí, nebo jestliže nezletilé děti vyrůstají již nějakou dobu odděleně a přivykly různému výchovnému prostředí, jsou-li děti značně rozdílného věku, nebo tehdy, když si děti ve věku blízcím se zletilosti přejí odůvodněně oddělenou výchovu. Oddělená výchova by však neměla vést ke ztrátě vzájemného kontaktu a spíše přispět k úpravě vztahů rodičů a k usnadnění situace obou rodičů. V takových případech se může jevit jako odůvodněná. Na druhou stranu je třeba brát v úvahu, že význam sourozeneckých vztahů bývá někdy ze strany rodičů podceňován a rodiče mohou mít snahu rozdělením dětí řešit spory mezi nimi samými. Opět tedy platí, že ani dohoda rodičů v tomto směru a ani faktický stav, který se již vytvořil, nejsou jednoznačným důvodem pro rozdělení dětí. Soud je vždy povinen zvažovat zájem dětí na takovém uspořádání, vážit rizika, která jim vznikají, a dopad rozdělení dětí na kvalitu sourozeneckých vztahů.⁸³

Nakonec je třeba zdůraznit, že i když je dítě svěřeno do individuální výchovy jednoho z rodičů, jedná se samozřejmě o rozhodnutí týkající se pouze osobní péče, toho, s kým bude dítě žít ve společné domácnosti a kdo bude rozhodovat o jeho běžných věcech. Druhému rodiči zůstávají zachována všechna práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zejména právo podílet se na výchově dítěte v nejširším slova smyslu, na péči o dítě, a to především prostřednictvím osobního a pravidelného styku s dítětem, na zastupování dítěte, na správě jeho jmění.⁸⁴

⁸² JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*. 2008, č. 4, s. 12-15

⁸³ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 205-206

⁸⁴ DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha, C.H. Beck 2009, s. 1309

C) Rozhodování o výchově dítěte v rámci náhradní péče

K rozhodování soudu o výchově dítěte v rámci náhradní rodinné péče dochází v situacích, kdy rodiče nemohou z objektivních či subjektivních důvodů zajistit výchovu dítěte vůbec, nebo soud dospěje k názoru, že žádný z rodičů neskýtá záruku řádné výchovy. V takových případech lze soudním rozhodnutím dítě svěřit do výchovy třetí osoby podle § 45 ZoR, do pěstounské péče dle § 45a a násl. ZoR, do výchovy poručníka dle § 78 a násl. ZoR, nebo, v případě, že není žádné fyzické osoby, která by mohla výchovu dítěte zabezpečit, nařídít ústavní výchovu podle § 46 ZoR.⁸⁵ V zásadě je na uvážení soudu, jaký z těchto institutů se mu jeví s ohledem na zájem dítěte a konkrétní okolnosti případu jako nejvhodnější, zákon jej omezuje pouze v tom smyslu, že na základě ustanovení § 46 odst. 2 ZoR dává přednost formám náhradní rodinné péče před výchovou ústavní.

Svěření do výchovy jiné fyzické osoby

Institut svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče podle § 45 ZoR je možné charakterizovat jako nejvolnější formu náhradní rodinné výchovy.⁸⁶ Jeho účelem je zejména zajištění potřebné osobní péče o nezletilé dítě a jeho vývoj v případech, kdy z nějakého důvodu tato péče nemůže být zajištěna jeho rodiči. Tyto důvody mohou být jak objektivní (rodiče se starat nemohou, např. pro dlouhodobou nemoc), tak subjektivní (rodiče se o dítě starat nedovedou nebo nechtějí). Zákon v této souvislosti nestanoví, zda má jít o překážky krátkodobé (dočasné), či dlouhodobé, proto je třeba dovodit, že dítě má být svěřeno do péče jiné fyzické osoby tehdy, pokud to situace v přirozené rodině vyžaduje a takový postup je v zájmu dítěte.⁸⁷ Odborná literatura se však zpravidla kloní k názoru, že by se mělo jednat o opatření přechodné, kdy lze předvídat, že překážky na straně rodiče jsou krátkodobějšího charakteru a že se dítě bude moci po překonání nebo odpadnutí těchto překážek do své přirozené rodiny vrátit.⁸⁸ V každém případě se jedná o výjimečné opatření a soud by měl vždy své rozhodnutí opřít o pečlivé a spolehlivé objasnění těch okolností, které svědčí pro závěr, že žádný z rodičů není

⁸⁵ WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*, Praha, Linde 2007, s. 500

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 320

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 178

⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 320

schopen náležitým způsobem řádnou výchovu dítěte zajistit a výchova u jiné osoby je v zájmu dítěte.⁸⁹

Dalším předpokladem pro rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby je samozřejmě existence takové osoby. Zákon o rodině v § 45 odst. 1 vyžaduje, aby vedle toho, že tato osoba se svěřením dítěte do své výchovy souhlasí, také poskytovala záruku řádné výchovy dítěte. Soud bude tedy zkoumat způsob života této osoby, její vlastnosti, zdravotní stav, materiální podmínky a především citové vztahy mezi ní a dítětem, případně i další skutečnosti dle okolností konkrétního případu.⁹⁰ Dále zákon výslovně stanoví, že při výběru vhodné osoby má být dána přednost příbuznému dítěte. Příbuzenský vztah mezi fyzickou osobou, které je nezletilé dítě svěřováno do výchovy, a dítětem je tak považován za velmi žádoucí.⁹¹ V praxi jsou nejčastěji svěřovány nezletilé děti podle ustanovení § 45 ZoR do výchovy prarodičům, zletilému sourozenci, strýci nebo tetě, vyloučen však není ani jiný příbuzný či jiná osoba dítěti blízká (např. pozůstalý manžel matky, který není otcem dítěte), ke které má citový vztah. Nic však nebrání ani tomu, aby bylo dítě svěřeno do výchovy osobě „cizí“ (se kterou ho nepojí příbuzenský ani jiný obdobný poměr), pokud je to v jeho zájmu. V případech, kdy se již před rozhodováním soudu nezletilé dítě fakticky nachází v péči jiné osoby než rodiče, je nepochybně v zájmu dítěte, aby byla zachována kontinuita výchovného prostředí. Jestliže však rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečovat dlouhodobě, je na místě uvažovat spíše o svěřením dítěte do pěstounské péče.⁹²

Z ustanovení § 45 ZoR dále vyplývá, že je možné svěřit dítě buď do individuální výchovy jedné osobě (ať již osamělé nebo jednomu z manželů), nebo do společné výchovy manželů. Má-li být dítě svěřeno do výchovy pouze jednomu z manželů, vyžaduje se k tomuto rozhodnutí též souhlas druhého manžela, s výjimkou případů, že druhý manžel nemá způsobilost k právním úkonům nebo je opatření tohoto souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou (např. není známo místo pobytu druhého manžela). Pokud jde o svěřením dítěte do společné výchovy manželů, soud by se měl zabývat také otázkou délky jejich manželství, stability a úrovně manželského soužití. Pokud mají manželé vlastní děti, měl by soud též zohlednit, jak tyto děti vychovávají,

⁸⁹ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 152

⁹⁰ Tamtéž, s. 152

⁹¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 321

⁹² Tamtéž, s. 322

a dále se zabývat i jejich motivací k zamýšlenému svěřeni do výchovy.⁹³ Zemře-li jeden z manželů, zanikne sice společná výchova dítěte manželi, ale dítě zůstává bez nutnosti dalšího rozhodování soudu ve výchově pozůstalého manžela. Oproti tomu, pokud je manželství rozvedeno, je třeba, aby soud o výchově dítěte znovu rozhodl, a do této doby trvá společná výchova.

I když je nezletilé dítě svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, rodičovská zodpovědnost rodičů zůstává zachována, a pouze její výkon je fakticky omezen přesně v tom rozsahu, v němž soud ve výroku rozsudku vymezení práva a povinnosti třetí osoby. Zpravidla tedy rodiče (a obdobně též poručník dítěte, pokud rodiče dítěte nemohou vykonávat rodičovskou zodpovědnost) zůstávají i nadále zákonnými zástupci dítěte, mají právo dítě vychovávat v nejširším smyslu, zastupovat je, spravovat jeho jmění a rozhodovat o podstatných záležitostech dítěte. Samozřejmě mají též právo se s dítětem stýkat. Nenáleží jim pouze právo o dítě osobně pečovat, neboť právě v tomto právu byli rozhodnutím soudu fakticky omezeni.⁹⁴ Touto otázkou se zabýval svého času též Ústavní soud, který judikoval, že ze situace, kdy je zde rodič dítěte, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti, a osoba, jíž bylo dítě svěřeno do výchovy dle § 45 ZoR „a která je podle soudního rozhodnutí oprávněna dítě zastupovat jen v běžných záležitostech, nelze v žádném případě ani analogicky dovodit, že by zde byly dvě osoby „v postavení rodičů“, které by byly oprávněny zastupovat nezletilé dítě v podstatných záležitostech. Při smrti jednoho z rodičů je pak nositelem rodičovské zodpovědnosti druhý rodič, který práva a povinnosti z ní vyplývající vykonává v plném rozsahu sám, přičemž je fakticky omezen pouze v rozsahu, ve kterém tato práva náleží jiné osobě, například té, která má dítě svěřeno do výchovy podle § 45 zákona o rodině.“ (nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 157/01). Je však nutno doplnit, že není vyloučeno, aby závažnost nedostatků v péči rodičů o dítě, pro které k rozhodnutí podle § 45 ZoR dochází, odůvodnila vymezení práv a povinností osoby, jíž je dítě svěřeno do výchovy, v tom smyslu, že se bude podílet i na řešení podstatných záležitostí dítěte spolu s rodiči.⁹⁵

⁹³ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 179

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. Brno, Masarykova univerzita 2006, s. 323

⁹⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 153

Vymezení práv a povinností osoby, které je dítě svěřeno do výchovy, totiž zákon o rodině neupravuje, a naopak v § 45 odst. 4 vyžaduje, aby byly tyto práva a povinnosti stanoveny ve výroku rozhodnutí soudu, jímž se nezletilé dítě svěří do výchovy jiné fyzické osoby. Soudy tak mají povinnost vymezit práva a povinnosti této osoby k dítěti konkrétně s ohledem na specifika jednotlivých případů. Zpravidla bude rozhodnutím určeno, že fyzická osoba, jíž se dítě svěří do výchovy, má právo a povinnost o nezletilé dítě osobně pečovat, zajišťovat jeho výchovu (v užším slova smyslu) a výživu a v běžných věcech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění. Je též vhodné, aby bylo soudem stanoveno, že tato fyzická osoba je oprávněna přijímat pro dítě výživné poskytované rodiči (případně dalšími příbuznými), hospodařit s ním a popř. výživné soudně vymáhat.⁹⁶

Výchova dítěte jinou osobou než rodičem v zásadě trvá do té doby, dokud je to s ohledem na přirozené rodinné prostředí nezletilého dítěte potřeba. Soud může svěřeni do výchovy třetí osoby zrušit, pokud odpadly překážky, které bránily výchově v přirozené rodině, a osobní péče o dítě může být opět svěřena rodičům, mimo to též v případě, že výchova dítěte třetí osobou trpí závažnými nedostatky, nebo pokud třetí osoba o zrušení požádá. Pak je třeba, aby soud o výchově dítěte znovu rozhodl.⁹⁷

Pěstounská péče

Dalším druhem náhradní rodinné péče, do níž může soud nezletilé dítě svěřit, je tzv. péče pěstounská. Pěstounskou péčí je třeba chápat jako náhradní péči o dítě v rodině odlišné od jeho přirozené rodiny, jako náhradní péči v pravém slova smyslu. Za hlavní účel institutu pěstounské péče je považováno zajištění osobní péče o nezletilé dítě osobou odlišnou od jeho rodičů po dobu, po kterou o dítě nemůže být ze zásadních důvodů pečováno jeho vlastními rodiči.⁹⁸ Z toho vyplývá, že účel pěstounské péče je prakticky totožný jako účel institutu svěřeni do péče jiné fyzické osoby podle § 45 ZoR. Tyto dva instituty však mají vedle shodného účelu i řadu dalších společných rysů. Za hlavní rozdíl lze považovat to, že ačkoli je pěstounská péče dnes pojímána jako institut převážně soukromoprávní (a převážná část úpravy je také obsažena v zákoně o rodině),

⁹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 181

⁹⁷ Tamtéž, s. 180

⁹⁸ Tamtéž, s. 189

vykazuje i řadu veřejnoprávních prvků⁹⁹, jako např. pravidlo zprostředkování pěstounské péče státem nebo úpravu výkonu pěstounské péče v zařízeních k tomu vytvořených. Tyto a další otázky pěstounské péče jsou pak upraveny zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZoSPOD“). Dalším podstatným rozdílem oproti institutu svěřeni do výchovy jiné fyzické osoby je hmotné zabezpečení pěstounské péče prostřednictvím dávek státní sociální podpory.

Zákon o rodině v ustanovení § 45a odst. 1 umožňuje soudu svěřit dítě do pěstounské péče, jestliže to zájem dítěte vyžaduje a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Samozřejmě také musí s převzetím dítěte do péče souhlasit. Opět platí, že základním předpokladem je to, že výchova dítěte v rodině není řádně zabezpečena, to znamená, že rodiče řádnou výchovu dítěte zabezpečovat nemohou, neumějí nebo nechtějí, případně, že rodiče již nežijí a soudem ustanovený poručník nemá povinnost o dítě osobně pečovat. Dalším předpokladem je to, že je dán zájem dítěte na svěřeni do pěstounské péče a existuje fyzická osoba, která je způsobilá náhradní rodinnou výchovu zabezpečit a má zájem o to, aby jí dítě bylo svěřeno do pěstounské péče.¹⁰⁰

Dítě je možné svěřit do pěstounské péče jedné osoby, nebo do společné pěstounské péče manželů. Stejně jako u institutu svěřeni dítěte do výchovy podle § 45 ZoR platí, že je-li dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednoho z manželů, vyžaduje se i souhlas druhého manžela, ledaže by neměl způsobilost k právním úkonům, nebo získání souhlasu bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou.

Dle ustanovení § 45b odst. 1 je soud povinen si před rozhodnutím o svěřeni dítěte do pěstounské péče vyžádat vyjádření orgánu sociálně právní ochrany dětí o tom, zda je budoucí pěstoun osobou vhodnou pro výkon této péče. K tomu je nutno uvést, že takové vyjádření je pouze jedním z důkazů provedených soudem, a tak je také nutno k němu přistupovat. Toto vyjádření bude soudem hodnoceno dle § 132 OSŘ v kontextu celého důkazního řízení, s přihlédnutím k § 120 OSŘ.¹⁰¹ Osoba pěstouna se bude posuzovat

⁹⁹ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 153

¹⁰⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 193

¹⁰¹ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími*. Praha, Leges 2011, s. 159

především z toho hlediska, zda má k výkonu pěstounské péče potřebné osobní předpoklady, zejména morální a zdravotní, a zda způsobem svého života a života své rodiny, v níž bude dítě vychovááno, zaručuje, že bude pěstounskou péčí vykonávat ku prospěchu dítěte.¹⁰²

Osoba pěstouna musí být vždy individualizována v soudním rozhodnutí, ať už se jedná o pěstounskou péči vykonávanou jednou fyzickou osobou, případně manželi, nebo o pěstounskou péči realizovanou ve zvláštním zařízení. U pěstounské péče jde totiž především o osobní poměr dítěte a pěstouna, nahrazující nebo alespoň napodobující poměr rodiče a dítěte. Tím se pěstounská péče zásadně odlišuje od péče o děti v ústavu, zabezpečované především zdravotními sestrami, vychovateli apod.¹⁰³

V případě pěstounské péče zákon též výslovně stanoví práva a povinnosti pěstouna a nenechává tedy toto vymezení na rozhodnutí soudu. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti v běžných věcech (§ 45c odst. 1 a 2 ZoR). O podstatných věcech dítěte jsou tedy oprávněni opět rozhodovat jen rodiče dítěte, popř. jeho poručník. Zákon však v tomto případě výslovně stanoví, že pokud by měl pěstoun dítěte za to, že nějaké rozhodnutí rodiče či poručníka v podstatné věci není v souladu se zájmy dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

Jestliže v mnoha jiných zemích je pěstounská péče chápána jako krátkodobá pomoc rodině, jejímž cílem je profesionálně pomoci překlenout překážky a umožnit co nejdříve, aby se rodiče opět ujali péče o dítě, české pojetí klasické pěstounské péče je více chápáno jako dlouhodobá pomoc dítěti (ačkoli tak zákonem není definovaná a může být samozřejmě i krátkodobým opatřením). Praxe totiž ukazuje, že v mnoha případech není možné dítě umístěné v ústavu osvojit, protože rodiče odmítají udělit souhlas k osvojení, přitom ale projevují zájem jenom do té míry, aby nebylo možné rozhodnout o osvojení bez jejich souhlasu (srov. § 67 a 68 ZoR). Poměrně časté jsou však také případy, kdy dítě není pro osvojení „vhodné“ z toho důvodu, že se jedná o dítě s nepříznivým zdravotním stavem, dítě již starší nebo například vzhledem ke svému původu nežádané. Institut pěstounské péče tak v těchto případech umožňuje dětem,

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 194

¹⁰³ Tamtéž, s. 216

které z právních, zdravotních, psychologických či sociálních důvodů nemohou být osvojeny, dlouhodobou výchovu v rodině.¹⁰⁴

Naopak typicky krátkodobý charakter má pěstounská péče na dobu přechodnou podle § 45a odst. 2 ZoR. Do pěstounské péče na dobu přechodnou lze svěřit dítě na dobu, po kterou rodiče ze závažných důvodů dítě vychovávat nebo na dobu, po kterou nelze prozatím rozhodnout o osvojení.

Pokud se rodinné poměry dítěte, svěřeného do pěstounské péče, podaří uspořádat a ozdravit, má samozřejmě dítě opět právo na osobní péči svých rodičů. I z toho důvodu musí být pěstounská péče průběžně sledována a kontrolována státem. Aby byl návrat dítěte k rodičům bezproblémový, je zásadně žádoucí, aby se dítě umístěné do pěstounské péče pravidelně stýkalo se svými rodiči, resp. udržovalo s nimi kontakt. Obecně totiž platí, že sociálně právní ochrana by měla směřovat především k všestranné pomoci přirozené rodině tak, aby nezletilé děti mohly žít především se svými rodiči. Důraz by tak měl být kladen právě na práci s rodinou, na její ozdravení a sanaci, aby se rodiče mohli opět ujmout péče o své děti.¹⁰⁵

Pěstounská péče musí být zprostředkována státem, tím má být garantováno, že bude především ku prospěchu dítěti a bude sloužit jeho zájmům. Výjimkou je situace, kdy je budoucí pěstoun osobou dítěti příbuznou nebo osobou blízkou dítěti nebo jeho rodině. Ráda bych zdůraznila, že ačkoli je obecně pěstounská péče chápána jako náhradní výchova v cizí rodině, nic nebrání tomu, aby se pěstouny staly osoby dítěti příbuzné, resp. blízké. V některých případech se to naopak jeví i spravedlivější. Například nevidím důvod, proč prarodiči, který se řádně stará o své vnouče a zajišťuje všechny jeho potřeby na své náklady, neposkytnout také hmotnou pomoc ve formě dávek pěstounské péče a nezvolit proto tuto formu náhradní rodinné péče.

Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů. Vždy ji však zruší, požádá-li o to pěstoun (§ 45a odst. 4 ZoR). Soud zruší pěstounskou péči zejména tehdy, když odpadly důvody, pro které bylo dítě do pěstounské péče svěřeno. Pěstounská péče by ale měla být zrušena též tehdy, pokud neplní svůj účel (např. protože si dítě na nové prostředí nezvyklo, utíká z domova a podobně). Zákon dále výslovně stanoví, že

¹⁰⁴ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha, Eurolex Bohemia 2005, s. 203-205

¹⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 190

požádá-li o to pěstoun, je soud povinen pěstounskou péči zrušit vždy. Je tomu tak proto, že základním účelem pěstounské péče je zajistit dítěti výchovu jako v přirozené rodině. Jestliže však pěstoun z nejrůznějších důvodů nechce dítě dál vychovávat, nemůže k tomu být samozřejmě nucen. V takovém případě může být zrušení pěstounské péče i v zájmu zabezpečení řádné výchovy dítěte.¹⁰⁶

Individuální poručenství

Poručenství slouží především jako institut náhradní právní ochrany dítěte, které postrádá ochranu v podobě rodičovské zodpovědnosti, a tedy zákonného zástupce. Poručník je dle § 78 ZoR soudem ustanoven dítěti tehdy, jestliže jeho rodiče zemřeli, byl jim pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Zákonným obsahem funkce poručníka je výchova dítěte, zastupování dítěte a spravování jeho jmění. Poručník tedy vykonává práva rodičů, nemá však některé jejich povinnosti. Zejména nemusí dítě vychovávat ve své rodině a nemusí jej ani vyživovat. Naopak má některé zvláštní povinnosti, zejména je za řádné plnění svých povinností odpovědný soudu a jakékoli rozhodnutí v podstatné věci dítěte podléhá schválení soudu. Dále je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. (§ 80 ZoR).

Podle ustanovení § 79 ZoR ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. V případě, že nikdo takto doporučen nebyl, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných dítěte nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, případně jinou fyzickou osobu. Poručníky dítěte mohou být ustanoveni též manželé.

Jako institut náhradní rodinné péče se zařazuje v případech, kdy poručník o nezletilého i osobně pečuje ve své domácnosti. Samozřejmě výchova dítěte může být zabezpečena i jinak, například formou již nařízené ústavní výchovy, pěstounské péče, případně by dítě mohlo být svěřeno do výchovy jiné fyzické osoby, která ale z nějakého důvodu nemůže být též jeho poručníkem. Ochrana zájmů dítěte však v takových případech není úplná, neboť ve výše uvedených případech nejsou subjekty, zabezpečující výchovu dítěte, též jeho zákonnými zástupci, a nemohou tedy rozhodovat o všech věcech týkajících se dítěte. Z tohoto ohledu se proto svěřeni dítěte do výchovy

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 199

poručníka jeví jako ideální. Poručník má v takovém případě v některých záležitostech postavení pěstouna, například má též nárok na dávky pěstounské péče.¹⁰⁷

Ústavní výchova

Nařízení ústavní výchovy je po zbavení rodičovské zodpovědnosti vnímáno jako druhý nejzávažnější zásah do rodinných vztahů. Ústavní výchova je proto namístě jenom v případech, kdy dítěti není možné zabezpečit vhodné rodinné prostředí mimo původní rodinu, která neexistuje nebo selhala při plnění svých funkcí.¹⁰⁸

Podat návrh na nařízení ústavní výchovy a na její zrušení je oprávněn též obecní úřad obce s rozšířenou působností (§ 14 ZoSPOD) a státní zástupce (§ 35 odst. 1 a 3 OSŘ), čímž je zajištěna vyšší ochrana nezletilého.

Ustanovení § 46 odst. 1 umožňuje nařídit ústavní výchovu tehdy, „jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit“. Vážným ohrožením nebo narušením výchovy dítěte je např. situace, kdy rodiče dítě zanedbávají po stránce výchovné, citové, hygienické, nebo nad ním nevykonávají dohled a tolerují záškoláctví, alkohol, drogy a podobně. V takových případech plní ústavní výchova především funkci preventivní a nápravnou. Za jiné závažné důvody, pro které rodiče nemohou výchovu nezletilého zabezpečit, lze považovat vážnou nemoc nebo invaliditu rodičů, dlouhodobou nepřítomnost rodičů z různých důvodů (např. proto, že je rodič ve výkonu trestu odnětí svobody) nebo smrt rodičů, ale důvody mohou být dány též na straně dítěte (např. jeho duševní poruchou). V tomto případě pak plní ústavní výchova funkci zajištění osobní péče a výchovnou s důrazem na ochranu zájmů dítěte. Pokud toto ustanovení hovoří o jiných výchovných opatřeních, rozumí se tím výchovná opatření podle § 43 odst. 1 ZoR, který umožňuje soudu v případě problémové rodiny uložit napomenutí, dohled nad nezletilým nebo určitá omezení, pokud to vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte.¹⁰⁹

¹⁰⁷ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha, Eurolex Bohemia 2005, s. 203-205

¹⁰⁸ VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha, Eurolex Bohemia 2005, s. 221

¹⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 216

Ustanovení § 46 odst. 2 pak zdůrazňuje subsidiaritu ústavní výchovy, když výslovně stanoví soudu povinnost zkoumat, zda nelze výchovu dítěte zajistit náhradní rodinnou péčí, která má před ústavní výchovou přednost. Pokud dítěti náhradní rodinnou péči zajistit nelze, pak samozřejmě soud musí nařídit ústavní výchovu. K tomu je ještě nutno uvést, že pokud soud s ohledem na situaci z nějakého důvodu dojde k názoru, že ačkoli náhradní rodinné prostředí dítěti zajistit lze, tak pro něj bude přesto vhodnější právě výchova ústavní, neporušuje tím § 46 odst. 2.¹¹⁰

Protože rozhodnutí, kterým se dítě odnímá z péče rodičů a umisťuje se v ústavní péči, zasahuje hluboce jak do práv rodičů, tak do práv dítěte, musí soud velmi pečlivě a úplně vyšetřit všechny okolnosti rozhodné pro posouzení věci. Nařízením ústavní výchovy se dítě totiž podrobuje ústavnímu režimu, do kterého nemohou rodiče zasahovat. Platí, že důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zejména pak její špatné bytové poměry. V tom případě by bylo spíš na místě pomoci a poradit rodičům, jak své bytové poměry zlepšit. To ostatně pregnantně vyjádřil též Evropský soud pro lidská práva ve věci *Wallová a Walla proti České republice* (stížnost č. 23848/04).

Zákon o rodině navíc v tomto případě výslovně stanoví, že při rozhodování podle § 46 ZoR soud zjišťuje názor a poznatky dítěte jeho výpovědí, přičemž s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost dá přednost výslechu dítěte při jednání.

Byla-li ústavní výchova nařízena, ustanovení § 46 odst. 3 stanoví soudu povinnost nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Přitom soud postupuje v součinnosti s dítětem, rodičem a orgánem sociálně-právní ochrany dítěte tak, aby byla chráněna práva nezletilého dítěte a jeho zájem. Zákon výslovně, ale demonstrativně stanoví, že za tímto účelem si soud zejména vyžádá zprávy příslušného orgánu sociálně právní ochrany dětí, které se mohou týkat jak situace v přirozené rodině, tak i v zařízení, kde dítě vykonává péči; vedle toho si opatří vyjádření dítěte, pokud je dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost schopné si vytvořit vlastní názor a sdělit ho; a dále vyzve rodiče dítěte k vyjádření stanoviska, především k možnosti návratu dítěte

¹¹⁰ HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. Praha, Leges 2011, s. 223

do jejich péče, nebo též ve věci označení vhodné osoby (dítěti příbuzné nebo blízké), která by přicházela v úvahu jako osoba schopná zabezpečit osobní péči o dítě.¹¹¹

Když pak soud dojde k názoru, že důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, pominuly, nebo se objeví možnost svěřit dítě do náhradní rodinné péče, soud ústavní výchovu zruší (§ 46 odst. 2).

Naopak, jestliže pro to soud shledá důležité důvody, může být ústavní výchova dle ustanovení § 46 odst. 1 prodloužena až na jeden rok po dosažení zletilosti (například, pokud u dítěte přetrvávají výchovné problémy nebo je třeba, aby dokončilo v ústavu učební poměr i po dosažení zletilosti a podobně).

V praxi se však ukazuje, že ústavní výchova je z psychologického hlediska vhodná zejména jako přechodné řešení po odebrání dítěte z rodiny, než je pro něj nalezena jiná vhodná rodina (osvojitelská, pěstounská) nebo než bude možné, aby se dítě vrátilo zpět do své původní rodiny, není však vhodná jako dlouhodobé řešení umístění dítěte mimo původní rodinu.¹¹²

¹¹¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. Praha, C. H. Beck 2009, s. 225

¹¹² VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha, Eurolex Bohemia 2005, s. 221

D) Výkon rozhodnutí o výchově nezletilých dětí

Občanský soudní řád obsahuje zvláštní úpravu výkonu rozhodnutí nebo soudem schválené dohody v ustanoveních § 272 až 273 OSŘ. Důvodem zvláštní úpravy je specifický charakter práv a povinností, které mají být vymáhány a prioritní zájem na ochraně nezletilého dítěte.

Výkon rozhodnutí může provádět pouze soud, nikoli soudní exekutor. Řízení o výkonu rozhodnutí nebo schválené dohody lze zahájit i bez návrhu a věcná a místní příslušnost je určována stejně jako pro řízení ve věcech péče o nezletilé. Také okruh účastníků je určován stejně podle ustanovení § 94 odst. 1. Vždy tedy bude účastníkem nezletilé dítě, zastoupené kolizním opatrovníkem, ten, kdo má podle soudního rozhodnutí právo na výchovu dítěte, a dále ten, kdo této výchově jakkoli brání a proti němuž tedy výkon rozhodnutí směřuje. Okruh účastníků je stanoven široce, neboť je třeba zajistit možnost provést výkon rozhodnutí vůči všem osobám, u nichž se dítě může nacházet.¹¹³

V případě výkonu rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte musí být na prvním místě snaha soudu dosáhnout dobrovolného splnění vymáhané povinnosti, neboť dobrovolným splněním by bylo nejméně zatíženo psychické zdraví dítěte. Proto je také poučení o výkonu rozhodnutí obsaženo již v rozsudku vydaném v nalézacím řízení. Pokud ale soud shledá zvláštní důvody, může osobu, která rozhodnutí dobrovolně nesplnila, ještě před nařízením výkonu rozhodnutí vyzvat, aby tak učinila, a zároveň ji znovu upozornit na následky nesplnění této povinnosti. Jinak soud nařídí výkon rozhodnutí.

Dle § 273 OSŘ soud v první řadě může nařídít výkon rozhodnutí uložením pokuty v maximální výši 50 000 Kč, a jeví-li se to účelné, může tak učinit i opakovaně. Zákon mu též umožňuje uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo na rodinné či jiné terapii, opět, jeví-li se to jako účelné. O smysluplnosti využití tohoto institutu až ve fázi výkonu rozhodnutí lze ale polemizovat. Pokud postup soudu podle těchto alternativ zůstane bezvýsledný, soud nařídí výkon rozhodnutí odnětím dítěte tomu, u koho podle rozhodnutí soudu být nemá a jeho předání tomu, komu bylo naopak podle rozhodnutí soudu svěřeno. Takové

¹¹³ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 582

nařízení výkonu rozhodnutí je závazné pro každého (§ 273 odst. 5 OSŘ). Výkon rozhodnutí pak provede soud v součinnosti s příslušnými orgány, tj. orgánem sociálně právní ochrany dětí a orgánem Policie ČR. Ten, kdo výkon provádí, je podle ustanovení § 273 odst. 6 OSŘ oprávněn zjednat si přístup a učinit prohlídku bytu a jiných místností povinného nebo jiné osoby, jestliže je možné předpokládat, že se tam dítě nachází. Pracovník orgánu sociálně právní ochrany, který je přítomný výkonu rozhodnutí, může také v odůvodněných případech doporučit odložit provádění výkonu rozhodnutí na jinou dobu, pokud by jeho okamžité provedení mohlo dítěti způsobit vážnou újmu na zdraví nebo jinak ovlivnit jeho příznivý vývoj.¹¹⁴

Pokud jde o výkon předběžného opatření podle § 76a, je soud povinen současně s vydáním předběžného opatření též nařídit jeho výkon podle § 273a OSŘ. Výkon provede soudce sám nebo vykonavatel, případně pověřená osoba soudu a při výkonu doručí přítomným účastníkům usnesení o předběžném opatření.¹¹⁵ K provedení výkonu rozhodnutí je v tomto případě místně příslušný soud, který nařídil předběžné opatření. Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud opět v součinnosti s příslušnými orgány nezletilé dítě předá do vhodného prostředí.

V případech, kdy se nezletilé dítě dostane z péče určené osoby zpět a nápravy opět není možné dosáhnout dobrovolně, je nutné výkon rozhodnutí opakovat.

¹¹⁴ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha, Linde 2007, s. 583

¹¹⁵ Tamtéž, s. 584

IV. SHRNU TÍ

Lze tedy shrnout, že existují v zásadě dva okruhy situací, kdy soud rozhoduje o výchově nezletilého dítěte.

V prvním případě tedy, pokud přirozená rodina dítěte (tj. rodiče) plní svou funkci, ale je třeba upravit výchovné poměry rodičů k dítěti, soud tedy rozhoduje o výchově dítěte v jeho přirozené rodině a volí různé uspořádání poměrů rodičů k dítěti, rozhoduje, zda se na osobní péči o dítě budou podílet oba rodiče, nebo jen jeden, a zda v tomto smyslu rozhodne o svěřením do výchovy společné, do výchovy střídavé nebo do individuální výchovy jednoho z rodičů. Pouze rodiče též mohou o výchově dítěte uzavřít v řízení dohodu, i tato však vyžaduje schválení soudem.

Ve druhém okruhu případů soud rozhoduje tedy, pokud přirozená rodina dítěte svou funkci neplní. Rozhoduje tedy o výchově dítěte v jiném prostředí, než je jeho přirozená rodina. Zpravidla soud dává v takových případech přednost svěřením dítěte do výchovy někomu ze širší rodiny dítěte, takovou osobou může být prarodič, strýc nebo teta, starší sourozenec dítěte, pokud je schopen se o něj postarat, ale může jít i o vzdálenějšího příbuzného, pokud má o výchovu dítěte zájem. Nepochybně je totiž v zájmu dítěte, aby nebyly zpřetrhány vazby s jeho širší rodinou, a pokud je to možné, tak také s jeho rodiči, kteří žijí, ale nemohou péči o něj zajišťovat, a právě výchova dítěte někým z jeho příbuzných lépe zaručuje, že bude dítěti bez problémů umožněno s rodiči udržovat kontakt. Teprve pokud o výchovu dítěte nikdo z příbuzných zájem nejeví, nebo ji zajišťovat nemůže, je v zájmu dítěte rozhodnout o výchově cizí osobou, přičemž je v zásadě možné volit ze všech tří výše uvedených forem náhradní rodinné péče (tedy svěřením do výchovy jiné fyzické osoby, pěstounské péče nebo výchovy poručníkem) podle konkrétní situace nezletilého dítěte. Teprve pokud ani náhradní rodinná péče nemůže být dítěti zajištěna, je možné nařídit ústavní výchovu a dítě umístit do ústavního zařízení. Tento postup by však měl být zvolen skutečně až tehdy, kdy jiný postup možný není. Pokud po svěřením dítěte do jiného výchovného prostředí dojde k tomu, že jeho rodiče jsou opět zajistit péči o něj, dítě se vždy vrátí do své přirozené rodiny.

O výchově dítěte je rozhodováno v rámci řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, což je specifické nesporné řízení, ve kterém je hlavním kritériem pro rozhodnutí soudu vždy nejlepší zájem dítěte. Ten musí soud zkoumat, naplňovat konkrétním obsahem a pak rozhodnout v souladu s ním. Důraz je kladen na kvalitní odůvodnění v rozsudku, aby bylo možné jednoznačně poznat, z čeho soud v konkrétním případě určil, co je v zájmu dítěte. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé má jako typické nesporné řízení dva hlavní charakteristické rysy. Je ovládáno zásadou oficiality, a může tedy být zahájeno i bez návrhu, a uplatňuje se zásada vyšetřovací (nebo též vyhledávací) a odpovědnost za zjištění skutkového stavu tedy nese soud. I tyto dvě zásady v tomto řízení sledují především zájem dítěte, protože jak vyplývá už z názvu tohoto řízení, úkolem soudu je o dítě „pečovat“, v řízení o výchově dítěte to pak znamená zajistit mu řádnou výchovu v prostředí, které pro něj soud považuje za nejlepší.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- Listina** Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR
- OSŘ** Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ZoR** Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- ZoSPOD** Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literatura

CORRADINIOVÁ, S. Perpetuatio fori v řízeních péče soudu o nezletilé. *Bulletin advokacie*. 2010, č. 6, s. 36-39. ISSN 1210-6348.

DRÁPAL, L., BUREŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář*. Praha : C.H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-107-9.

HOLUB, M., NOVÁ, H. a kol. *Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. vydání. Praha : Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-96-7.

HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-061-4.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-7239-192-5.

HUMULÁKOVÁ, K. Místní příslušnost soudů ve věcech rodinněprávních se zaměřením na řízení ve věcech péče soudu o nezletilé. *Právní fórum*. 2012, č. 9, s. 407-411. ISSN 1214-7966.

JONÁKOVÁ, I. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*. 2008, č. 4, s. 12-15. ISSN 1212-866X.

KORNEL, M. Soudce a rozhodování o nezletilém dítěti. In LAVICKÝ, P., SPÁČIL, J. (ed.). *Macurův jubilejní památník. K nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-542-7.

KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. Brno : Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5053-2.

KŘIVÁČKOVÁ, J. Zjišťování skutkového stavu v nesporných řízeních. *Právní fórum*. 2012, č. 9, s. 392-395. ISSN 1214-7966.

MACHÁČKOVÁ, L. Formy náhradní péče o dítě podle zákona o rodině. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis*. 2000, č. 2, s. 129-136. ISSN 1212-1185. Dostupný také z WWW: http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Iuridica2/Iuridica2_15.pdf

NOVOTNÁ, V. Ještě jednou ke slyšení dítěte. *Právo a rodina*. 2012, č. 10, s. 9-11. ISSN 1212-866X.

RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. a kol. *Občanské právo hmotné* 3. 5. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2009. Díl čtvrtý: Rodinné právo. ISBN 978-80-7357-465-9.

RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva*. Praha : C. H. Beck, 1999. ISBN 80-7179-182-2.

VESELÁ, R. a kol. *Rodina a rodinné právo. Historie, současnost a perspektivy*. Praha : Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86432-93-9.

WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-750-6.

WESTPHALOVÁ, L. Základní východiska pro studium rodiny z pohledu práva. In WINTEROVÁ, A., DVOŘÁK, J. (ed.). *Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám*. Praha : ASPI - Wolters Kluwer, 2009. ISBN 978-80-7357-432-1.

WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 6. vydání. Praha : Linde, 2011. ISBN 978-80-7201-842-0.

WINTEROVÁ, A. a kol. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-647-1.

Právní předpisy

Úmluva o právech dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN dne 20. 11. 1989 a publikovaná pod č. 104/1991 Sb.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura:

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2336/2004 ze dne 28. 2. 2006

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 363/03 ze dne 20. 1. 2005

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 48/04 ze dne 27. 1. 2005

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 157/01 ze dne 29. 10. 2002

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR sp. zn. R 97/1967 ze dne 27. 4. 1967

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1206/09 ze dne 23. 2. 2010

Rozhodnutí Nejvyššího soudu sn. zn. Ncd 127/70 ze dne 26. 2. 1970

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007

ABSTRAKT

Předmětem této diplomové práce je problematika rozhodování soudu o výchově nezletilého dítěte s ohledem na platnou právní úpravu. Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola obsahuje obecný úvod a zdůrazňuje nutnost právní ochrany dítěte, a to zejména soudní. Druhá kapitola vymezuje obecné pojmy a teoretická východiska, ze kterých soud péče o nezletilé vychází při své činnosti. Třetí kapitola, která je stěžejní částí této diplomové práce, nejprve obecně charakterizuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé a následně se věnuje jednotlivým případům, kdy je třeba o výchově dítěte rozhodnout. Důraz je přitom kladen na rozhodovací praxi soudů. Soud rozhoduje o výchově dítěte v rámci rodičovské péče, pokud se jeho rodiče rozvádějí, případně spolu nežijí. Soud může svěřit nezletilé dítě do výchovy jednoho rodiče, do společné výchovy obou rodičů nebo do střídavé výchovy obou rodičů. V případě, že však přirozená rodina neplní svou funkci a péče o dítě není rodiči zajištěna, je třeba rozhodnout o náhradní péči o dítě. Soud má možnost svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby, do pěstounské péče, do individuální výchovy poručníka nebo nařídít ústavní výchovu. Závěr kapitoly je pak věnován problematice výkonu rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte. Čtvrtá kapitola shrnuje klíčové otázky sledované problematiky.

ABSTRACT

This Master's degree thesis deals with the issue of the court decisions concerning custody of minor child considering the current legislation in force. The thesis is divided into four chapters. The first chapter is introductory and emphasizes the protection of underage child, especially judicial protection. The second chapter defines basic concepts and theoretical bases, on which the court based the decision making process. The third and the main chapter of this thesis at first characterizes judicial proceedings in matters of judicial care of minors in general, and then focuses on the particular cases, in which it is necessary to decide on the custody of the child. A special emphasis is placed on the established practice of courts. The court decides on the custody of the child in parental care, if his parents are getting divorced or do not live together. The court may award the sole physical custody of one of the parents, joint physical custody of both parents or shared physical custody of both parents. If, however, the natural family does not fulfil its function, and the care from the side of the child's parents is not secured, it is necessary to decide on substitute care. The court has the option to place the child in the care of another individual person, in foster care, in care of his tutor, or award the institutional care. The end of this chapter addresses the issue of the enforcement of decisions concerning custody of the minor child. The fourth chapter then summarizes the key issues.

Název práce:

„Rozhodování soudu o výchově nezletilého dítěte“

Anglický název práce:

„The court decisions concerning custody of minor child“

Klíčová slova:

péče soudu o nezletilé, výchova dítěte, péče o dítě

Key words:

judicial care of minors, custody of underage child, child care